

587

R
3007

R VI 793

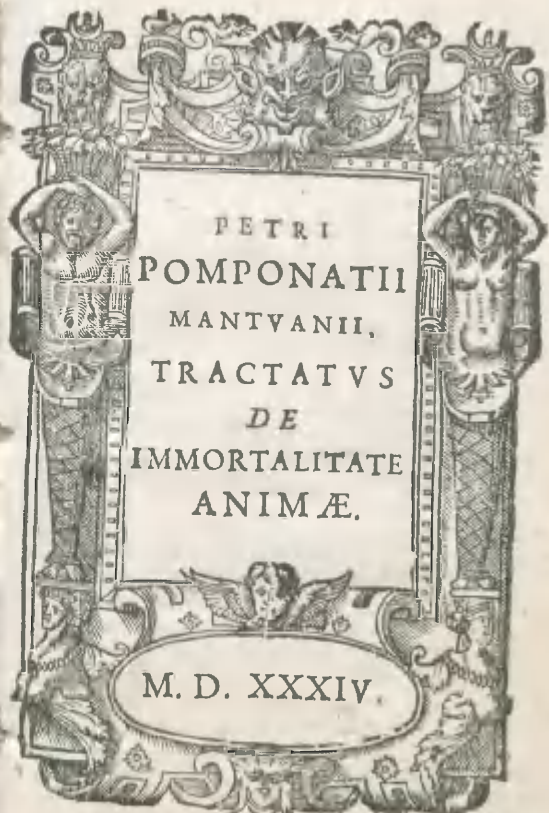
R C. 793.

2 fl. 16. N. 1827.

~~599~~
722

De la Lande
1670

Hic liber restitutus est auct. G. J. Baehli. Tubingæ, 1791. 8vo.

Basiliæ

BIBLIOTH.
ACADEM.
HORYAT.

P. POMPONATIIL.
MANTVANIIL.
TRACTATVS
DE
IMMORTALITATE
ANIMÆ.

PROEMIVM CONTINENS
*intentionem, seu libri, materiam
& causam intentionis.*

RATER Hieronymus
Natalis Ragusæus ordi-
nis Prædicatorum, cum
aduersa laborarem va-
letudine, sicuti est vir
humanissimus nostriq;
amantissimus, ad nos
se frequentius recipiebat, cumque quo-
dam die, minus me vexari à morbo
conspiceret, vultu adeo demisso, sic or-
sus est: Charissime Præceptor superiori-

A ij

4- vi A

4063

153097579

bus deus, cum primum de cælo nobis exponeres, peruenissesque ad locum illum, in quo Aristoteles ingenitum & incorruptibile, conuerti pluribus argumentationibus, contendit ostendere, dixisti, Diui Thomæ Aquinatis positionem, de animorum immortalitate, quamquam veram, & in se firmissimam, nullo pacto ambigeres, Aristotelis tamen dictis minime consonare censebas; Ea propter, nisi tibi molestum esset, a te duo intelligere maxime desiderarem; primum scilicet, quid reuelationibus, & miraculis semotis, persistendoque pure infra limites naturales, hac in re sentis, alterum vero quamnam sententiam Aristotelis, in eadem materia fuisse censes? At ego cum omnium ibi astantium idem maximum desiderium conspicerem (etenim multi aderant) sic tunc ipse respondi, Dilectissime Fili, vosque cæteri, etsi non parum, petis, altissimum enim huius negotium est, cum omnes ferè illustres Philosophi in hoc laborarunt; quoniam tamen non nisi rem, quam possum, quid scilicet existimem, postules, facile etenim est hoc tibi aperire, imo libenti animo, tibi morem geram; cæterum vero, an ita se habeat res, ut existimo, petitiones consules; Rem igitur Deo duce aggrediar.

In quo ostenditur hominem esse accipitis
natura, mediumque inter mortalia
& immortalia.

CAPVT I.

Initium autem considerationis nostræ
Hinc sumendum duxi, hominem scilicet non simplicis sed multiplicis, non certæ sed accipitis naturæ esse, mediumque inter mortalia & immortalia collocari; hoc autem videre apertum est, si eius essentielles operationes ex quibus essentialis notificantur inspexerimus, eo etenim quod vegetatiuæ & sensitiuæ operationes exercet, quæ vt 2. de anima, 2. de anima, cap. 3. traditur, sine instrumento corporali caducoque exerceri non possunt, mortalitatem induit; eo autem quod intelligit & vult, quæ operationes vt per totum librum de anima & 1. de part. anima, cap. 1. & 2. gener. anima, cap. 3. habetur, sine instrumento corporali exercentur, & separabilitatem, immaterialitatem, & immortalitatem arguunt, inter immortalia communerandus est: ex quibus tota colligi, potest conclusio, non simplicis scilicet naturæ esse, cum tres

animas vt ferè ita dixerim includat, vegetatiuam videlicet, sensitiuam, & intellectiuam, ancipitemque naturam sibi vendicare; cum neque simpliciter mortalis, neque simpliciter immortalis existat, verùm vtramque naturam amplectatur: Quapropter bene enunciauerunt, antiqui, cum ipsum inter æterna & temporalia statuerunt, ob eam causam quòd neque purè æternus, neque purè temporalis sit, cum de vtraque natura participet, ipsique in medio existenti data est potestas vtrum velit naturam induat; quo factum est vt tres modi hominum inueniantur, quidam namque inter Deos connumerati sunt licet perpauci; & hi sunt qui subiugatis vegetatiua & sensitua quasi toti rationales effecti sunt; quidam vero ex toto neglecto intellectu, solisque vegetatiua & sensitua incumbentes quasi in bestias transmigrauerunt; & hoc fortassis voluit Apologus Pythagoræus cum dixit animas humanas in diuersas bestias transire; quidam verò puri homines nuncupati sunt, & hi sunt qui mediocriter secundùm virtutes morales vixerunt, non tamèn ex toto intellectui incubere, neque prorsus virtutibus corporeis vacuere, horum tamen modorum vnusquisque magnam habet latitudinem, sicuti videre apertum est, huic etiam consonat quod in psalmo dicitur, minuisi cum paulò minus ab Angelis.

*In quo ponuntur modi, quibus dicta
multiplicitas humane nature
intelligi potest.*

CAPVT II.

VIsa itaque multiplici ancipisque hominis natura, non ea quidem quæ ex compositione materiæ & formæ resultat, sed ea quæ ex parte ipsius formæ seu animæ; videndum restat cum immortale & mortale opposita sint, quæ de eodem affirmari nequeunt, merito quis ambiget quomodo fieri possit vt hæc simul de anima humana dicantur: etenim hoc videtur non leue: Quare vel vna & eadem natura statuetur, quæ simul immortalis & immortalis sit aut altera & altera; quòd si secundum detur, hoc tribus modis intelligi poterit; aut igitur secundum numerum hominum erit numerus mortalium & immortalium, vt pote in Sociate erit vna immortalis & vna aut duæ mortales, & sic de cæteris. sic quòd vnusquisque propriam mortalem & immortalem habeat; Aut potius in omnibus hominibus vna tantùm statuetur immortalis, secundùm vnumquemque autem ho-

minem mortales sunt distributæ & multiplicatæ, an magis è conuerso immortalẽ multiplicatam, mortalem verò omnibus communem ponemus; si verò altera pars magis eligatur, videlicet quòd per vnã & eandem homo sit mortalis & immortalis, cum fieri non posse videatur quòd opposita de eodem dicantur, simpliciter fieri nequit vt eadem sit mortalis & immortalis, verum vel simpliciter erit immortalis & secundum quid mortalis, aut potius viceversa simpliciter mortalis & secundum quid immortalis, an magis verumque secundum quid amplexa est, scilicet secundum quid mortalis, & secundum quid immortalis: his etenim tribus modis satis contradictio evitari poterit: Colligenti ergo sex modis istud imaginari poterit, veluti discurrenti & colligenti apparet.

---

*In quo ponitur modus affirmans animum
immortalem esse vnum numero, mortalem
vero esse multiplicatum, quem
modum Themistius & Auerroes in-
sequuntur sunt.*

CAPVT III.

EX istis igitur sex modis enumeratis quatuor acceperunt iudices, duo verò euauerunt; nullus enim posuit imma-

rialem multiplicari, materialem verò esse vnum numero, & hoc rationabiliter, quoniam inimaginabile est, vnã rem corpoream esse in tot distinctis loco & subiecto, & maxime si est corruptibilis: Similiter nullus posuit, eandem rem æqualiter esse mortalem & immortalẽ, sicuti nihil æqualiter potest constitui ex duobus contrariis, sed semper oportet vnum alteri prædominari, vt ostenditur 1. de cælo tex. comm. 7. & 2. de gener. 47. & 10. metaph. 23. Sigillatim igitur de illis quatuor residuis.

Auerroes itaque, & vt existimo antecum Themistius concordẽs posuere, animam intellectuam realiter distingui ab anima corruptibili, verum ipsam esse vnã numero in omnibus hominibus, mortalem verò multiplicatam.

Primi autem dicti ratio est, quoniam cum viderunt Aristotelem simpliciter probare, intellectum possibilem esse immixtum & immaterialem, & per consequens æternum, omniaque eius verba ad hoc tendere, vt inspicienti, libros de anima liquet, credideruntque rationem Aristotelis in se veram esse, affirmauerunt simpliciter, intellectum esse immortalẽ; cum autem ulterius viderunt, animam sensitivã & vegetatiuã de necessitate in suis officiis organo corporeo indigere, vt ex locis superius citatis apparet,

tale autem de necessitate corporeum & caducum est, concluderunt, talem animam simpliciter esse mortalem: verum, cum fieri nequeat ut eadem res simpliciter & absolute mortalis & immortalis sit, coacti sunt ponere immortalem à mortali realiter distingui; Themistius quoque in hanc sententiam trahere conatur Platonem, inducitque verba Platonis, in Timæo, quæ manifestè videntur hoc prætere: Quod vero vnicus sit intellectus in omnibus hominibus, siue possibilis ponatur, patere potest ex eo, quoniam apud Peripateticos est celebrata propositio, multiplicationem indiuiduorum in eadem specie non posse esse nisi per materiam quantam, vi dicitur 7. & 12. metaph. & 2. de anima: Quo autem modo soluantur dubitationes contra hunc modum, apparet eorum libros, & suorum sectatorum intuendo: hinc enim intendimus abbreviare, solamque referre quæ necessaria sunt.

In quo dicta opinio Auerrois impugnatur.

CAPVT IV.

Quamuis hæc opinio tempestate nostra sit multum celebrata, & fere ab omnibus pro constanti habeatur, eam esse

Aristoteles, mihi tamen videtur quod nedum in se sit falsissima, verum inintellegibilis, & monstruosa. & ab Aristotele prorsus aliena, imò existimo quod tanta fatuitas nunquam fuerit nedum credita, verum excogitata: Et primò quidem de eius falsitate nihil noui tendo adducere, sed tantum lectorem remittere ad ea quæ latinorum decus Diuus Thomas Aquinas, & in libro proprio contra vnitatem intellectus. & in 1. part. summæ & l. 2. contra Gentiles, & in quæstionibus disputatis de anima, & in multis aliis locis scribit; etenim tam luculenter, tam subtiliter aduersus hanc opinionem inuehitur, ut sententia mea nihil intactum, nullamque responsionem quam quis pro Auerroë adducere potest impugnatam relinquat; totum enim impugnat, dissipat, & annihilat, nullumque Auerroistis refugium relictum est, nisi conuitia & maledicta in Diuinum & Sanctissimum virum: sed quoad secundum hæc pauca quæ mihi plenam fidem faciunt adduce restatui, videlicet hoc alienum esse ab Aristotele, verum hoc esse figmentum, & monstrum ab Auerroë confictum.

Primò quoniam talis anima intellectiua, vel habet aliquam operationem, omnino independentem, à corpore tantum à subiecto & obiecto, vel nullam; secundum dici non potest, cum sibi re-

pugnet & rationi, sibi quidem, quoniam comm. 12. lib. 1. de anima in fine hæc dicit, & non intendit per hoc id quod apparet ex hoc sermone superficie tenuis, scilicet quod intelligere non sit nisi cum imaginatione, tunc enim intellectus materialis erit generabilis & corruptibilis sicut intelligit Alexander: Ex quibus liquet quod intellectus secundum Averroem habet aliquam operationem omnino independentem à corpore: Ratione etiam illud firmatur, quoniam intellectus non est forma constituta in esse per subiectum; Ergo non dependens à subiecto in esse; Ergo neque in operari, cum operatio sequatur esse: verum quod hoc Aristoteli non consonet eiusque sententiæ contrarietur satis patet, cum Aristoteles in fine citati textus 12. lib. 1. de anima dicat, intelligere aut esse phantasia aut non esse sine phantasia: & quamvis sibi conditionaliter loquatur, tamen 3. de anima tex. 39. clarissime dicit, quod non est intelligere absque phantasmate, quod ex experimento comprobatur, nullo igitur modo intellectus humanus secundum Aristotelem habet operationem prorsus à corpore independentem, quod est oppositum concessi.

Ad hoc non video aliam responsionem nisi quod argumentum ostendit de intelligere humano, & quatenus per eam in-

tellectum homo dicitur intelligens: sic enim verificatur quod semper indiget phantasmate; in intellectu enim nova, & ante adaptionem illud manifestum est: in intellectu vero æterna, siue in ipsa adaptione illud etiam veritatem tenet, cum secundum ipsum intellectus possibilis disponatur ad susceptionem intellectus agentis tanquam formæ per habitus speculativos qui dependent in conservari à virtute sensitiva, ut ipse dicit 3. de anima comm. 39. verum si secundum se sumatur intellectus nequaquam à phantasmate dependet.

Quamvis autem istud satis ingeniose dicatur, nihil tamen videtur proficere, quoniam secundum communem definitionem animæ, anima est actus corporis physici organici, &c. Ergo anima intellectiva est actus corporis physici organici: cum itaque secundum esse intellectus sit actus corporis physici organici ergo & in omni suo opere dependebit ad organo, aut tanquam subiecto, aut tanquam obiecto: nunquam ergo totaliter absolvetur ab organo.

Hinc fortè dicitur quod ita est de anima, sicut & de cæteris intelligentiis: etenim Commentator ipse comm. 19. lib. 3. de anima ponit ipsam esse ultimam intelligentiarum; Cæteræ autem intelligentiæ dupliciter considerari possunt:

uno modo in se, & non ut actuant corpus cœleste, & sic non sunt animæ. habentque operationes nullo modo à corpore dependentes. sicut intelligere & desiderare, alio autem modo considerari possunt, ut actuant corpora cœlestia, & sic conuenit eis esse animas, imò & data definitio de anima eis conuenit, sic enim sunt actus corporis physici organici, licet satis æquiuocè illa definitio dicatur, ut ipsemet Commentator dicit commen. 3. lib. 3. de anima; sunt enim corpora cœlestia animalia, ut 8. de Physico auditu. 2. de cœlo. & 11. metaph. ponit Aristoteles, licet satis æquiuocè, sicut & ipse commentator dicit libro de substantia orbis: Quare & anima intellectiua duobus etiam modis considerari poterit: uno enim modo ut est infima intelligentiarum, & non in ordine ad suam sphaeram scilicet hominem, & sic nullo modo dependet à corpore, neque in esse, neque in operari, quare neque ut sic est actus corporis physici organici: Alio autem modo considerari potest in ordine ad suam sphaeram, & sic est actus corporis physici organici, quare non absoluitur à corpore ut sic, neque in esse, neque in operari: Quapropter ut est forma hominis semper indiget phantasmate in operari, sed non simpliciter ut supra; & secundum istum modum solui potest vsitata dubi-

tatio, scilicet quomodo de anima intellectiua considerat naturalis, cum tamen 1. de part. cap. 1. dicat non spectare ad naturalem de intellectiua, cum sit mouens non mota, & reliqua quæ ibi dicuntur; soluitur (inquam) quoniam qua anima est, naturalis est, imò secundum hanc considerationem considerantur intelligentiæ à naturali, qua uero anima humana est intellectus, metaphysici negorij est, sicut & cæteri intellectus superiores.

Sed reuera hæc responsio multipliciter uidetur deficere; in primis quidem, quoniam si idem iudicium esset de anima humana quod & de cæteris intelligentiis, quando 2. metaph. Aristoteles tractationem facit de intelligentiis, & de humana anima pertractare debuisset, quod tamen minimè fecit: præterea si idem est iudicium de humano intellectu quod & de intelligentiis, cur igitur Aristoteles 2. phys. tex. 26. ponit terminum considerationis naturalis animam humanam, quoniam si intelligat Aristoteles quantum ad quæ est falsum est, etenim quia est Dei & intelligentiarum naturalis demonstrat, & per ipsum Commentatorem lib. 2. de anima comm. 2. & 12. metaph. comm. 36. Diuinus hæc accipit à naturali: Si uero loquatur quantum ad quid est, satis patet secundum responsio-

nem datam non pertinere ad naturalem, cum, vt, sic sit mouens non motum, imò vt dicit responsio hoc voluit Aristoteles 1. de part. cap. citato: Amplius, ridiculum videtur dicere animam intellectiuam quæ est vna potentia numero duos habere modos intelligendi, scilicet & dependentem & independentem à corpore sic enim duo esse videtur habere; Et enim intelligentia etsi sit intellectus, & anima, & in suo intelligere non indiget corpore, in mouendo autem indiget corpore, verum localiter mouere & intelligere sunt operationes valde diuersæ, in anima autem ponuntur intellectiones quarum vna dependet a corpore, altera verò est simpliciter absoluta, quod non videtur consonum rationi, cum vnus operationis respectu vnus & eiusdem non videatur esse nisi vnus modus operandi: Præterea superfluum videtur & incredibile quòd vnum numero habeat infinitas fere operationes respectu eiusdem obiecti simul, hoc autem sequitur secundum opinionem, quia ille intellectus intellectuone æterna intelligit Deum, & intellectuone noua tot habet intellectuones respectu Dei quot homines Deum intelligunt. Hoc autem videtur esse purum figmentum vt ex multis apparere potest, verum si intelligentia intelligat sine corpore, non moueat au-

tem localiter sine corpore, nullum sequitur, cum intelligere & localiter mouere sint operationes valde diuersorum generum, vnàque sit immanens & altera transiens, cum totum oppositum contingat de anima intellectiua, etenim ambæ & sunt intellectuones, & ambæ operationes immanentes.

Secundò ad principale, quia si secundum Aristotelem anima intellectiua & verè immaterialis vt fingit dictus Commentator, cum istud non sit per se notum, imò maximè dubium, oportet per aliquam euidentiã manifestari; modò ad inseparabilitatem concludendam sufficit secundum Aristotelem quòd sit vel virtus organica, vel si non organica saltem quòd sine obiecto corporali non possit exire in opus; dicit enim tex. 12. lib. 1. de anima, quòd siue intellectus sit phantasia, siue non sit sine phantasia non contingit ipsum separari, cum autem separabilitas in separabilitati opponatur, diuersitiãque affirmatiua contradicat copulatiuæ affirmatiuæ factæ de partibus oppositis, si igitur ad inseparabilitatem sufficit alternativè vel esse in organo tanquam in subiecto vel ab ipso dependere tanquam ab obiecto, igitur ad separabilitatem coniunctim requiritur, neque dependere ab organo tanquam à subiecto, neque tanquam ab obiecto, saltem in

aliqua sui operatione, cum autem istud sit de quo est quaestio, quomodo certificabit Auerroes animam esse immortalem, praecipue cum dicat Aristoteles quod necesse est intelligentem phantasmata speculari, & quilibet homo hoc experitur in seipso.

Hinc fortassis dicitur quod illa ratio, de anima simpliciter probat animam esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales: Ex quo postea euidenter concluditur quod habet operationem omnino independentem, cum operatio sequatur esse.

Sed hoc non videtur valere, quia illa ratio Aristotelis supponit quod intellectus moueatur à corpore, cum dicat intelligere esse sicut sentire, & intellectum possibilem esse virtutem passiuam, inferriusque declarat quod suum motuum est phantasma, sed quod indiget phantasmate est inseparabile à materia per dicta: igitur illa ratio magis probat ipsum esse materialem quam immaterialem.

Sed adhuc fortè dicitur quod ex eo quod intellectus non indiget organo tanquam subiecto, ideo est simpliciter immaterialis, quam rationem facit immediate Aristoteles post dictam. Verum istud non videtur proficere, quia vel sola illa conditio sufficit, vel requiritur alia, scilicet quod non moueatur à corpore,

si ambæ stat argumentum prius; si illa sola destruitur iudicium Aristotelis, cum ponat ambas esse requisitas.

Sed fortassis adhuc dicitur quod reuera vna sola requisita est, non indigere enim corpore tanquam subiecto, absolute infert esse potentiam immaterialem & è conuerso, quia tamen cum hoc quod immaterialis est & habeat aliquam operationem omnino independentem, etenim si immaterialis est aliquam habet independentem & è contra, quoniam tamen quod vltra independentem ab obiecto, habeat & dependentem, ne fortasse aliquis existimaret ex eo quod habet aliquam dependentem, omnem habeat dependentem: Ideo illud apposuit Aristoteles scilicet quod si intelligere non esset sine phantasia, sic quod in omni operatione phantasia indigeret, indubitanter intellectus esset inseparabilis.

Sed istud non videtur posse stare: Primo quoniam Aristoteles superbae apposuisset illam conditionem, cum altera sit sufficiens ad inferendam conclusionem, quod nefas est tanto ascribere Philosopho: Secundo quia ex eo quod intellectus in omni suo opere indiget phantasmate infertur quod ipse sit inseparabilis, hoc non potest esse nisi quia est organicus secundum positionem, dico autem organicus subiectiue, secundum enim data

conuertuntur organicum subiectiue & virtus materialis cognoscitiua, quare & non organicū subiectiue & immateriale; dicere ergo indigere semper corpore tanquam subiecto, etsi nihil nouum diceretur cum dixit si intelligere non est sine phantasia, nam esse phantasiam & nunquam esse sine phantasia simpliciter conuertuntur, & vnum declarat alterum; esset ergo simile ac si quis diceret si Socrates non est homo, vel non est animal rationale, non est disciplinabilis, qui sermo quantum sit ridiculus & alienus a maiestate Aristotelis iudicio aliorum relinquo: Amplius quando aliquid habet duas causas veritatis vna ablata & altera remanente non minus illud remanet vt ex se notum est, cum ad veritatem disiunctiue sufficit vnam partem esse veram, sed intellectum inseparabilem esse a materia verificatur, quoniam est phantasia, vel non est sine phantasia, vt patet 1. de anima, remoto igitur quod sit phantasia, non minus verificaretur ipsum esse materiale dummodo non esset sine phantasia, sed secundum positionem istud est falsum, quia impossibile est secundum eam intellectum esse inseparabilem & non esse phantasiam, cum apud eam illa conuertantur: ergo positio ponens organicum subiectiue & materiale conuerti, & pariter opposita eorum scilicet non

organicum subiectiue & immateriale conuerti, falsa est: Adhuc quandoque alicui rei duo modi sub disiunctione assignantur, res illa indifferenter potest ab altero illorum separari, aut saltem ab vno illorum ipsa remanente, exempli gratia illiberalitas dupliciter contingit, aut per auaritiam, aut per prodigalitatem, ideo & reperitur illiberalis auarus sine prodigalitate, & illiberalis prodigus sine auaritia, si enim separari non possent, non essent vtique duo modi illiberalitatis, sed aut inuicem coinciderent, aut ambo copulatiue & non disiunctiue necessario concurrerent ad illiberalitatem, etenim si nullus illiberalis esset nisi simul prodigus & auarus esset, non recte diceretur ad illiberalitatem requiri prodigalitatem vel auaritiam, sed prodigalitatem & auaritiam coniunctas constituere illiberalitatem, si igitur ad inseparabilitatem sufficit ipsam esse phantasiam, vel non sine phantasia: vel igitur stat ipsam esse inseparabilem sine altera earum conditionum indifferenter, vel saltem determinate: si primum, ergo stabit quod intellectus non sit sine phantasia, & tamen non sit phantasia, & per consequens quod semper indigeat corpore tanquam obiecto, & non tanquam subiecto, quod est contra concessa ab aduersario, si vero datur secundum, videlicet quod

determinatè & non indifferenter, cum fieri nequit vt aliquo indigeat corpore tanquam subiecto & non tanquam obiecto. Ergo stabit quòd indigebit tanquam obiecto, & non tanquam subiecto: Ergo idem quod prius: Amplius secundum positionem, intellectus habet aliquam operationem omnimodè independentem à corpore, cum istud dubium sit, debet per aliquod signum certificari: & non est aliud fingere per quod certificari possit, nisi quòd ipse immaterialis est: verum cum & istud non sit mindus dubium quàm primum, demonstratione eget: Quæritur igitur de medio illo, an est quòd simul neque dependet à corpore tanquam subiecto & obiecto, vel quia solum non dependet à corpore tanquam subiecto: primum dici non potest, tunc quia sic esset petitio principij, cum intendentes probare intellectum in aliquo sui opere non dependere à corpore: assumimus quòd ipse immaterialis est, & probantes ipsum esse immaterialem, accipimus quòd in aliquo opere non dependet à corpore: tum etiam quia nullum est tale medium in quo non sumatur intellectum non dependere à corpore vt ab obiecto: prima enim demonstratio 3. de anima probat intellectum esse immaterialem, quia recipit omnes formas materiales, modo cum tale recipere consistit

patri vt ibidem dicit Aristoteles: Ergo mouebitur à re corporali, & sic indigebit tanquam obiecto: secunda demonstratio est quòd species intelligibilis non recipitur in organo, sed in ipso intellectu: Ergo idem quod prius cum recipere sit pati. Oportet igitur dicere alterum membrum videlicet medium esse quia non indiget corpore tanquam subiecto, licet tanquam obiecto: Quòd si sic est, vnde igitur est quòd Aristoteles attentum faciens auditorem in proemio de anima dixit necessarium esse præintelligere de suis operationibus, subditque si intelligere est sine phantasia vel non sine phantasia non contingit ipsam separari: Quare ad concludendam separabilitatem inseparabilitati oppositam, oportet coniunctim sumere neque esse phantasia, & in aliquo sui opere non dependere à phantasia, & per consequens non dependere à corpore tanquam subiecto, neque tanquam obiecto saltem in aliquo sui opere, quòd est oppositum concessi: hoc iterum sic firmatur, per aduersarium, indigere corpore tanquam subiecto & esse virtutem materialem conuertuntur, sua etiam opposita conuertuntur videlicet non indigete corpore vt subiecto & esse virtutem immaterialem, nam 1. post. si affirmatio est causa affirmationis, negatio negationis: Quid igitur Aristoteles

ad mater alitatem concludendam appo-
fuit. præter phantafiam, non esse sine
phantafia, peccat enim per fallaciam non
caufæ vt caufa, quandoquidem præcifa
caufa materialitatis est non indigere
corpore vt fubiecto: Quod & euidentiffi-
mè fic iterum firmatur, quoniam ad im-
materialitatem præter non indigentiam
corporis vt fubiecto, aut neceffe est vltra
hoc non indigere in aliquo fui opere de-
terminato corpore tanquam obiecto, aut
illud non neceffe est: fecundum dari non
potest per concessa quoniam non indi-
gere corpore tanquam fubiecto, & in ali-
quo determinato opere non indigere tan-
quam obiecto conuertuntur: quare pofi-
to vno ponitur reliquum, refat igitur vt
immaterialitas copulatiuè vtrumque exi-
gat: Quare cum materialitas immateria-
litati contrarietur, ad ipsam materialita-
tem fufficit indigere corpore tanquam
fubiecto, vel corpore tanquam obiecto:
vel igitur feparabilia funt ifta, & fic non
conuertentur, quod est contra concessa,
vel infeparabilia erunt, & fic fub difun-
ctione non erunt affignanda, quod tamen
facit Ariftoteles: vltima autem fequela
pater, quia quod difunctiuè enunciatur
alternatiuè verificatur & non copulatiuè,
nam 10. metaph. tex. 17. Et Commenta-
tor 3. de cælo comm. 36. & Boëtius lib. de
fyllogifmo hypothetico, dicunt interro-
gationem

gationem & difunctiuam vanam & ri-
diculam esse in quam omnes partes veri-
ficantur: & vltra tunc copulatiuè affirma-
tiuè contradiceret copulatiua facta de
partibus oppofitis, & non difunctiua
quod apertiffimè falsum est: Quapropter,
ni fallor Commentator, D. Thomas, &
quicumque fentit Ariftotelem cenfero
humanum intellectum verè esse immor-
talem, longe a vero diftat: Præterea mi-
rum est quod Ariftoteles pofuerit intel-
lectum aliquando intelligere fine phan-
tafmate, & tamen in omnibus locis dicat
quod non est intelligere fine phantafma-
te, non enim debuiffet tam abfolutè pro-
ferre.

Tertio ad principale, quoniam fecun-
dum Commentatorem oportet ponere
felicitatem humanam in copulatione in-
tellectus agentis cum poffibili, ficut ipfe
lib. 3. de anima comm. 36. manifeffe osten-
dit: Sed quàm vanum fit hoc & Ariftoteli
difsonum non difficile est videre: vanum
quidem quia in quantum tradunt hiftoriæ
nullus vltque ad hæc tempora inuentus:
Et fic finis hominis irritus est, cum à nul-
lo attingatur, imo à nullo attingi potest,
cum media ordinata ad illum finem ha-
beri non poffint: impoffibile est enim ali-
quem hominem fcire omnia, vt dicit Pla-
to lib. 10. de Republica, neque etiam fpe-
culabilia, imo nulla fcientia perfecte ha-

bira est vsque ad præsentem diem, vt experimento patet; Quod etiam fit contra Aristotelem manifestum est, quoniam lib. Ethic. vbi determinat de vltimo fine hominis in eo quod homo ponit ipsum in habitu sapientiali: neque quis dicere potest librum illum non fuisse perfectum. cum manifeste in fine libri illius, & epilogat, & se ad librum politicorum continuat: Quare vehementer non possum non mirari, cum ascribar Aristoteli hanc vnitatem intellectus, quandoquidem in nullo loco hoc ab eo ponatur: verum 2. phys. tex. 26. vbi de anima humana mentionem facit dicit eas esse multiplicatas, dicit enim sic vsquequo, cuius enim causa vnumquodque, & circa hæc quæ sunt separatae species in materia, homo enim hominem generat ex materia, & sol, vnde manifestum est quod non vnam solum sed multas posuit. Aliud etiam est de illa copulatione, cum neque alius reperitus est ratis, neque Aristoteles aliquid dixerit: Quare mihi videtur cum hoc quod est figmentum in se, fit etiam contra Aristoteli. m.

In quo ponitur alter modus afferens intellectum realiter distingui à sensitivo, verum numeratum ad numerationem sensitivi.

CAPVT V.

Alicta igitur priori opinione rati-
quam intelligibili, est alter modus
de enumeratis, conueniens cum primo,
quantum ad illud quod intellectuum
realiter distinguit à sensitivo, quando-
quidem contradictoria verè de eodem
dici non possunt, verum in altero ab illo
distat. Nam secundum numerum senti-
tiorum ponit numerum intellectuorum,
Socrates enim distinguitur à Platone
vt hic homo ab illo homine, non est
autem hic homo nisi per intellectum, vt
etiam ipse Auerroes fatetur 3. de anima
comm 1. Quare alter est intellectus So-
cratis ab intellectu Platonis: Etenim si
vnus amborum esset intellectus, ambo-
rum esset idem esse & operari, sed quid
stultius excogitari potest? verum & hi
sic conformes inter seiplos diuificati
sunt: Quidam enim ipsorum posuerunt
animam magis se habere ad hominem vt

motor ad motum, quàm vt forma ad materiam: Et hæc videtur fuisse mens Platonis in primo Alcibiadis dicentis hominem esse animam videntem corpore, cui videntur consonare verba Aristotelis 9. Ethic. dicentis hominem esse intellectum: Alij autem oppositum asseruere, dicentes animam se habere ad hominem vt forma ad materiam, & non solum vt motor ad motum, vtriusque dicendum hominem esse compositum ex anima & corpore, quàm ipsum esse animam videntem corpore: Cætera autem quæ ab eis adducuntur nostro proposito non sunt necessaria.

In quo prædicta opinio impugnatur.

CAPVT VI.

Hic autem modus secundum vtrumque membrorum à Diuo Thoma in prima parte summæ, & in multis alijs locis impugnatur, & mea sententia abundè & manifestè: Si enim homo non componeretur ex anima intellectiua & corpore, velut ex materia & forma, sed ex motore & moto, tunc anima & corpus non maiorem haberent vnitatem quàm boues

& plaustrum, multaque alia incommoda sequuntur quæ ab eo adducuntur: Ponere autem pluralitatem formarum substantialium in eodem composito, vt asserit secundum membrum, hoc ab Aristotele, & à multis Peripateticis videtur alienum: verùm duo adducam per quæ omnes superiores modi mihi videntur & à veritate, & ab Aristotele remoti.

Primo quidem hoc videtur experimento contradicere: ego enim qui hæc scribo multis cruciatibus corporis angustior, quod opus est sensitiuæ: idemque ego qui crucior discuro per causas medicinales vt refellam hos cruciatu, quod nisi per intellectum fieri non potest: si igitur altera esset essentia qua sentio, & qua intelligo, quo igitur modo fieri posset vt idem qui sentio sim ille qui intelligo: sic etenim dicere possemus quod duo homines simul coniuncti sic mutuas habent cognitiones, quod ridiculum est: Quod autem huiusmodi opinio sit ab Aristotele remota non difficile est videre: etenim 2. de anima ponit vegetatiuum in sensitiuo veluti trigonum in tetragono, sed manifestum est trigonum in tetragono non esse tanquam rem realiter ab eo distinctam, scilicet quod est trigonum in potentia est actu tetragonum: Quare cum per Aristotelem eodem modo in mortalibus se habeat sensitiuum ad intelle-

ctiuum, sensitiuum non erit res distincta ab intellectiuo: Quapropter mihi videtur quod & primus modus Auerrois, & isti duo à vero & ab Aristotele dissonent.

CAPVT VII.

In quo ponitur modus affirmans mortale & immortale esse idem re in homine: verum etiam illam simpliciter esse immortalem, secundum quid vero mortalem.

CVM itaque vniuersaliter reiectus sit modus, qui intellectiuum & sensitiuum in homine distingui realiter existimat, reliquum est vt intellectiuum & sensitiuum in homine sint idem: Et licet tribus modis vt retro dictum est hoc intelligi possit, duo tamen tantum sunt rationabiles.

Vnus igitur erat quod immortale esset simpliciter in homine, mortale vero secundum quid; & quamuis secundum naturam diuisionis, modus iste in duos posset diuidi, scilicet aut vnum numero in omnibus hominibus, aut multiplicatum ad numerum hominum, quia tamen nul-

lus posuit primum modum, ideo relinquemus; sed tantum de secundo sermonem habebimus, quem etsi multi praeclarissimi viri sequuti sunt; quia tamen mihi videtur quod D. Thomas copiosius & magis lucide ipsum posuit, ideo eius dicta solum referam, vtque ordinate intelligatur, eius opinionem in quinque dictis colligam.

Primum itaque est quod intellectiuum & sensitiuum in homine sint idem re.

Secundum quod tale vere & simpliciter est immortale, secundum quid vero mortale.

Tertium quod talis anima vere est forma hominis, & non solum vt motor.

Quartum quod eadem anima est numerata ad numerationem Individuorum.

Quintum quod huiusmodi anima incipit esse cum corpore, verum quod venit de foris, atque à solo Deo producitur, non quidem per generationem, sed per creationem: hæc tamen non desinit esse cum corpore, verum à parte post est perpetua.

Primum horum satis ex superioribus manifestum est: tum quia plures formæ substantiales non possunt esse in eodem subiecto: tum quia eadem videtur essentia quæ intelligit, & sentit, tum quia sensitiuum in mortalibus est intellectiuo, sicut trigonum in tetragono.

Secundum verò in quo vis omnis consistit, videlicet quod ale verè est immortale. secundum quid tamen mortale, multipliciter declaratur: Primò per rationem Aristotelis 3. de anima, quoniam talis anima est receptiva omnium formarum materialium: quod autem est eiusmodi non potest esse materiale, sicut ibidem Aristoteles declarat, cum recipiens debeat esse denudatum à natura rei receptæ: & est etiam propositio concessa à Platone in Timæo, atque vt dicit Averroes 2. de anima vniuersaliter verificatur in actione reali & spiritali: oculus enim receptivus specierum coloris debet esse abscolor: & sic vniuersaliter de aliis sensibus: Secundo quoniam si intellectus esset materialis forma recepta in eo esset intellecta in potentia, & sic aut non cognosceret aut tantum particulariter cognosceret: Tertiò quia sic esset virtus organica, quare esset determinata ad certum genus entium, vel saltem ad modum singularem: quare vel non omnia cognosceret, vel non cognosceret modo vniuersali. A signo etiam hoc euidenter probatur: nam modus appetendi naturaliter sequitur modum cognoscendi: intellectus autem vniuersale apprehendit quod est æternum, quare & voluntas æternum desiderabit: tale autem desiderium naturale est, cum omnes voluntates hoc appetant:

naturalis autem appetitus frustrari non potest, cum 1. de cælo, Deus & natura nihil agunt frustra: quare conuincitur intellectum esse simpliciter immortalem. Verba etiam Aristotelis sunt ad eò lucida pro hac parte vt interprete non indigeant, cum 1. 2. & 3. de anima ponat intellectum esse separatum, & nullius corporis actum: in parte quoque qua agitur de intellectu agente dicit quod intellectus agens verè est immaterialis, quia possibilis est huiusmodi, & agens præstantius est patiente: idem quoque 1. de part. cap. 1. & 2. de gener. anim. cap. 3. affirmat: Quod vero huiusmodi anima secundum quid mortalis sit ex duobus manifestari potest: primò quia hæc intellectiua. & sensitiva, & vegetatiua est, vt ex primo dicto liquet, verum sensitivum & vegetativum si ab intellectiuo separata sint, corruptibilia sunt; quare non secundum se intellectiuum mortale est, sed quia gradum continet, qui solitarie sumptus, mortalis est: Secundo quia anima humana opera sensitivæ & vegetativæ non exercet nisi caduco instrumento, non igitur in se mortalis est, sed ratione talis operis & instrumenti.

Tertium dictum scilicet quod sit forma hominis, patet ex vniuersali definitione animæ, cum sit aetas corporis physici, &c. sitque principium quo intelligimus, vt

apertè ibi demonstrat Aristoteles.

Quartum verò sequitur ex tertio; nam si anima intellectiua est forma, qua homo est homo, si vnica in omnibus hominibus esset, omnium hominum idem esset esse & operari, veluti contra Commentarorem monstratum est: Aristoteles etiam 2. phys. tex. 26. expresse ponit eas in numero plurali, quemadmodum retrò dictum est.

Quintum autem videlicet quod ipsa sit facta, patet, tum ex 2. phys. tex. 26. cum sol & homo generent hominem, tum quia per tertium dictum est, forma qua homo est homo; sed 12. metaph. tex. 17. forma simul incipit esse cum eo cuius est forma; tum ex 2. de genet. anim. cap. 3. vbi dicit solum intellectum venire de foris: Quod verò non per generationem fiat ex eo patet, quod per generationem producitur, materiale & caducum est; At iam demonstratum est in secundo dicto, ipsam esse immaterialem & incorruptibilem: Quod etiam à Deo solo fiat, patet, quoniam cum non sit per generationem, ergo per creationem; verum solum Deum creare alibi demonstratum est: Hoc etiam per illud 2. de gener. anim. patere potest, dicitur enim ibi, solus igitur intellectus diuinus & immortalis existit: Quod autem post mortem remaneat, cum sit immortalis, manifestum est; ex

dicto quoque Aristotelis 12. metaph. tex. 17. liquet, cum dicat nihil prohibere intellectum post mortem remanere; siquæ tota positio clara habetur.

CAPVT VIII.

In quo mouentur dubitationes circa prædictum modum.

DE veritate quidem huius positionis apud me nulla profus est ambiguitas, cum Scriptura canonica quæ quilibet rationi & experimento humano præferenda est, cum à Deo data sit, hanc positionem sanciat: Sed quod apud me veritatur in dubium est, an ista dicta excedant limites naturales; si quod aliquid vel creditum vel reuelatum præsupponant, & conformia sint dictis Aristotelis, sicut ipse Diuus Thomas enunciat: Verum cum tanti Doctoris autoritas apud me summa est, necum in diuinis, verum in ipsa Aristotelis via, non ausim contra eum aliquid affirmare: sed tantum quod dicam per modum dubitantis & non asserentis ponam, fortassisque ab eius doctissimis sectatoribus veritas aperietur: In primo igitur eius dicto non ambigo,

scilicet quod re in homine idem sit sensitiuum & intellectiuum: sed cætera quatuor sunt mihi valde ambigua.

Primo quidem quod talis essentia secundum se & verè immortalis sit, sed improprie & secundum quid mortalis: primo quidem quoniam consimilibus rationibus quibus hanc probat opposita probari potest: Ex eo namque quod talis essentia formas omnes materiales recipit, quia recepta in ea sunt actu intellecta, quod non vititur organo corporeo, quod æternitatem & superna affectat, ideo concluderetur quod ipsa sit immortalis: sed pariter cum ipsa materialiter operetur vt vegetatiua, non omnes formas recipit vt sensitiua, & eadem organo corporeo vititur: temporalia & caduca affectat, probabitur quod ipsa vere & simpliciter sit mortalis, verùm ex ea parte quæ intelligit secundum quid erit immortalis, tum quia intellectus non coniunctus materiæ est incorruptibilis, sed materiæ coniunctus est corruptibilis, tum quia in tali opere non fungitur instrumento corporali, sicut etiam ipse dicit quod taliter est per accidens & secundum quid materialis, non enim maior ratio de vno quam de altero videtur.

Secundo quia cum in ista essentia sint quædam quæ dant ipsam esse mortalem, & quædam immortalem, cum multo

plura promoueat ad mortalitatem quam ad immortalitatem, & i. & 6. phys. a superabundanti sit denominatio, magis pronuntianda est mortalis quam immortalis, & nedum pronuntianda, verùm & hoc erit ex parte rei: Assumptum autem declaratur: Nam si in homine numerum potentiarum consideremus, duas tantum inuenimus quæ attestantur super immortalitatem scilicet intellectum & voluntatem, innumeras vero tum sensitiuæ tum vegetatiuæ quæ omnes attestantur super mortalitatem: Amplius si climata habitabilia conspexerimus, multo plures homines assimulantur feris quàm hominibus: interque climata habitabilia pererratissimos inuenies qui rationales sunt, inter quoque rationales si considerabimus hi simpliciter rationales nuncupari possunt: verùm appellari sunt rationales in comparatione ad alios maxime bestiales, sicut fertur de mulieribus quod nulla est sapiens nisi in comparatione ad alias maxime fatuas: Amplius si ipsam intellectiuenam inspexeris maxime eam quæ de Diis est, quid de Diis? imo de ipsis naturalibus, & quæ subiacent sensui, adeo obscura, adeoque debilis est, vt verius vtraque ignorantia scilicet negationis & dispositionis nuncupanda sit quàm cognitio: Adde quantum modicum temporis apponant circa intellectum, & quampluri-

mum circa alias potentias, quò sit vt vere huiusmodi essentia corporalis & corruptibilis sit, vixque sit ymbra intellectus; hæc etiam videtur esse causa cur ex tot mille hominibus vix vnus studiosus reperitur, & deditus intellectuali; causa quidem naturalis; nam semper sit fuit, licet secundum magis & minus: Causa (inquam) est quia naturâ homo plus sensualis quàm immortalis existit; quod etiam apparet, cum multi in definitione hominis posuerunt mortale pro differentia; si (inquam) hæc considerabis magis opposita pars videbitur vero consona quàm illa D. Thomæ.

Tertio contra eandem arguunt, quia animam esse immortalem non est per se notum, quæritur igitur sicut dicebatur contra Auerroem per quam euidenciam hoc cognoscitur; vel igitur ex eo quod in suo opere non indiget organo tanquam subiecto præcise, vel cum alio addito; primum dici non potest per ipsum Aristotelem 1. de anima tex. 11. nam ad inferendam inseparabilitatem sufficit alternatiue, vel quod sua operatio sit in subiecto, vel quod in omni sua operatione indigeat corpore tanquam obiecto, cum dicat, si igitur intelligere aut est phantasia, aut non est sine phantasia, non contingit ipsum separari: ergo ad separabilitatem ambæ conditiones requiruntur,

quia copulatiua affirmatiua opponitur disiunctiua facta ex partibus oppositis: Ad sciendum ergo animam esse separabilem oportet quod neque indigeat corpore tanquam subiecto, neque tanquam obiecto, saltem in aliqua sui operatione: sed quomodo hoc sciri potest, cum & Aristoteles dicat, necesse est intelligentem phantasma aliquod speculari: & experimur quoniam semper indigemus phantasmatibus, vt vnusquisque experitur in seipso, & læsio organorum demonstrat, & omnia quæ adducta sunt contra Commentatorem de immortalitate animæ, sunt & contra hanc opinionem, cum in hoc conueniant, licet in cæteris differant.

Quarto sic arguitur, si anima humana in omni suo opere dependet ab organo, ipsa est inseparabilis & materialis; sed in omni suo opere dependet ab organo, ergo ipsa materialis est; maior patet 1. de anima dicente Aristotele, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia non contingit ipsam separari; minor autem patet ex definitione vniuersali animæ, scilicet est actus corporis physici organici.

Sed hinc fortè dicitur quod anima humana quantum ad intellectum non est actus corporis organici, cum intellectus nullius corporis sit actus, sed solum

quantum ad opera sensitivæ & vegetativæ.

Verum id videtur non posse stare; in primis, quia sic anima intellectiva non esset anima, cum ut sic non esset actus corporis physici organici, quod est contra Aristotelem ponentem illam esse definitionem communem omni animæ; imò per ipsum Thomam dictam vniocè de omnibus animabus: Secundò quia si anima intellectiva indigeret organo pro ipso sentire, quandiu igitur anima esset, ipsa sentiret, quod manifestè falsum apparet; patet autem consequentia, quia stante definito stant & ea quæ sunt in definitione: Tertio quoniam per ipsum Thomam in prima parte, & in secundo contra Gentiles, ideo intelligentiæ non sunt formæ corporum cælestium, quoniam si sic essent maxime indigerent corpore pro intellectuione, sicuti anima humana, ergo si anima est actus corporis organici quantum ad sensationem, hoc est pro sua intellectuione, ergo in omni suo intelligere indiget phantasia, sed si sic est, ipsa est materialis; ergo anima intellectiva est materialis.

Sed hinc fortè dicitur quod non oportet animam intellectuam actu semper dependere ab organo, quamuis organum ponatur in eius definitione, sed sufficit quod aptitudine, sicut moueri sursum est

definitio leuis, quantumcunque leue non semper moueatur sursum, sed sufficit quod moueatur, vel possit moueri.

Sed hæc responsio multipliciter videtur deficere: Primò quia si tota aptitudo sufficeret in definitionibus, tunc dici posset quod aliquid esset homo, & tamen actu non esset animal rationale, sufficeret. n. secundum responsionem quod esset aptitudine: Secundò, quoniam diceretur quod si anima aptitudinaliter dependet à phantasia, non minus ipsa erit inseparabilis & materialis, quamuis semper actu non dependeat.

Ad hæc fortè dicitur quod illa non est definitio vera; sed quædam descriptio seu notificatio: Ad secundum dicitur quod ad inseparabilitatem non sufficit dependere à corpore secundum aptitudinem, quoniam separata existens & immaterialis potest de facto à corpore dependere; si verò actu semper dependeret, sic quod nunquam sine corpore posset existere, vti que esset materialis.

Sed nullum istorum dictorum videtur conueniens: Primum quidem quoniam omnes dicunt illas duas definitiones datas de anima esse datas, vnam per causam formalem, & alteram per materialem, & per vnam demonstrari alteram. Secundum etiam dictum in pluribus videtur deficere, Primò quidem quoniam si ani-

ma humana duos habet modos intelligendi, vnum per phantasma, alterum verò sine phantasmate, videtur multum irrationabile quòd substantia immaterialis moueatur à re materiali, nam quantumcumque immateriale in materiale agat, non videtur tamen actionem conuertit: Quare & etiam apud Theologos dubitatio orta est quomodo animæ cruciari possint ab igne corporeo. Secundo quia si anima separata habet habitudinem ad ipsum corpus, vel ergo reuertitur, vel non; si primum tunc oportet redire ad opinionem Democriti ponentis resurrectionem, vel ad Pythagoram ponentem transmigrationem animarum in diuersa animalia, quod in erratis est impugnatum pro qualibet parte; si verò detur secundum, tunc est contra ordinem naturæ, nam 8. phys. tex. 35. Aristoteles impugnat Anaxagoram ponentem mundum non fuisse per infinitum tempus, & postea incepisse: Natura enim vel vno modo procedit, vel pluribus, quod si pluribus, ordinatè tamen procedit, sed finiti ad infinitum nullus est ordo neque proportio, quare si finito tempore anima est coniuncta corpori, infinito autem separata, non stabit ordo naturæ. Tertio, quia tam diuersi modi essendi, scilicet coniuncta & separata, tamque diuersi modi operandi, scilicet per phantasma & sine phan-

tasmate, videntur arguere diuersitatem essentia: Nam hoc modo sublato nulla restat via probandi diuersitatem specificam inter aliqua: etenim 6. de hist. anim. ca. 24. dicit Aristoteles mulas quæ in Syria pariunt quanquam valde similes sint nostris vt vix discerni possint, non tamen esse eiusdem generis propter tam diuersum modum generationis, videturque per totum librum de animalibus asserere quod genita ex putredine & ex semine non sint eiusdem rationis, sicuti etiam affirmat Auerroes, idemque Auerroes in fine de somno & vigilia dicit, quod si qui essent homines qui non eodem modo cognoscerent sicut nos, non essent eiusdem generis nobiscum: Alterum etiam dictum videlicet quod si anima semper esset coniuncta phantasmati, esset materialis non videtur bene dictum; quoniam sicuti per certum tempus esse coniunctum non tollit immaterialitatem, ita neque esse semper coniunctum, sicut dicit Philosophus 1. Ethic. contra Platonem diurnitatem temporis non auferre speciem; quod confirmatur, quoniam intelligentia in mouendo orbem dependet semper à corpore. & tamen ipsa sic dependens immaterialis est; quare & intellectus supposito quod semper esset coniunctus corpori non tamen sequitur ipsam esse materialem: Quòd si fortè

veritatem continere dicitur de intelligentia, quoniam corpus suum æternum est, at humanus intellectus corpus habet caducum, quare vel corrupto corpore ipse non esset, quod positioni repugnat, vel si esset, sine opere esset, cum sine phantasmate per positionem intelligere non posset, & sic oriaretur: Sed istud dictum non videtur rationabiliter dictum, primò quoniam non videtur illud sequi, licet enim intellectus separatus non moueretur à phantasia iam corrupta, quid prohiberet ipsum moveri à phantasiis existentibus, quandoquidem sunt omnes eiusdem rationis, & ipse non videtur prohiberi ex loci distantia, cum non sit in loco, & eo præsertim cum multi Theologi & grauissimi affirmant, & Angelos, & animas separatas moueri ab istis inferioribus; deinde illud ad quod deducitur non videtur inconueniens, scilicet in separatione oritari, quoniam cum duo opposita insunt naturaliter alicui, non oportet quod in omni tempore vtrumque insit, imò illud impossibile est, sicuti somnus & vigilia naturaliter insunt animali, & vigilia, exempli gratia, conuenit in die, somnus vero in nocte, quare anima coniuncta intelligit, separata vero oriabitur: Quod si dicitur inconuenire paucissimo tempore operari, & infinito oritari, verum hæc responsio semetipsam interimit, nam

si infinito tempore separata intelligit, & tunc sine phantasmate, paucissimo autem tempore cum phantasmate, vtiq; naturalius erit sibi intelligere sine phantasmate quam cum phantasmate; quare non conuenienter in definitione animæ ponitur actus corporis physici organici, &c.

Quinto, quia talis essentia verè est sensitua & vegetatiua; vel igitur post separationem habet potentias quibus exercere possit sua opera, vel non; si secundum videtur contra naturam quod æterno tempore sit manca & totaliter priuata, nisi recurratur ad resurrectionem Democriti, vel ad fabulas Pythagoræ; si autem habet, cum careat organis quibus fungitur proprio opere, sequitur iterum quod illæ potentia sint vanæ, quod minime concederet Aristoteles.

Sexto quod verius talis anima dicatur secundum quid immaterialis & immortalis modo superius exposito, patet per ipsum Philosophum, de anima ca. de intellectu agente, ibi enim cum dixisset vtrumque intellectum esse separatum & immortalem, dixit postea, sed hic scilicet intellectus agens verè est qui immortalis est & semper intelligens, ille verò scilicet possibilis non, cum quandoque intelligat & quandoque non intelligat, corrumpitur enim quodam interius corrupto, quod est quia ipse est coniunctus

materiæ, quare ad corruptionem sensitiuæ corrumpitur, erit igitur re corruptibilis, sed secundum quid incorruptibilis, quoniam intellectus qui non est coniunctus materiæ est incorruptibilis: Hæc itaque mihi ambiguitatem inferunt quoad secundum dictum.

Tertium dictum est quod talis anima est verè forma hominis, & non tantum vt motor: Huic quidem dicto ego consentio si ponitur materialis; verumtamen si ponitur immaterialis, vt ipse dicit, non videtur esse notum, oportet. n. talem essentiam esse hoc aliquid & per se stans; quomodo igitur fieri poterit vt sit actus & perfectio materiæ, cum tale, scilicet actus materiæ sit non quod est, sed quo aliquid est, vt patet 7. metaph. Quod si dicitur hoc esse peculiare animæ intellectiuæ: hoc est valde suspectum, & voluntariè dictum; sic etiam Auerroistæ possent dicere quod anima intellectiua est forma dans esse, & non tantum operari, cuius oppositum ipse credit secundum eos: Eset quoque difficultas de esse compositi quod ponitur distinctum ab esse animæ, quodnam est illud esse, & quodnam corrumpitur; de quo etsi ipsi multa dicant, fateor me eorum verba tenere, sed non sensum: Quare sapienter mihi visus est Plato dicere ponens animam immortalem, quod verius homo est

anima vtens corpore, quam compositum ex anima & corpore, & verius eius motor scilicet corporis, quam eius forma, cum anima sit illud quod verè est & verè existit, & potest induere corpus & eo spoliari: Non video enim quin & D. Thomas non habeat hoc dicere.

Quartum vero dictum erat de multiplicatione animarum quod etiam non minus apud me dubium est; cum 12. metaph. tex. 49. dicit Aristoteles talem multiplicationem esse per multam materiam: Quod autem dicitur à quibusdam distingui per habitudines ad diuersas materias, vel quod loquitur Aristoteles per principia indiuiduantia, quæ materia possunt appellari: Mihi & ista videntur intricamenta, & nouæ inuentiones pro sustentanda positione, & nullo pacto ad mentem Aristotelis, sic enim intelligentias in eadem specie possemus multiplicare, imo ipsum Deum, quod quantum consonet Peripateticis, aliis relinquo considerandum: & licet aliqui concedant de intelligentiis: & negent de Deo adducentes nouas rationes, quod Deus multiplicari non potest: Certum est quod illas rationes non fecit, nec vidit Aristoteles, & Deus scit quantum valeant in via Aristotelis, sed tantum superiorirationi simpliciter iunittur: Amplius, quia secundum principia Aristoteli-

telis mundus est eternus, & homo eternus, cum sol & homo generent hominem 2. Phys. 8. & eiusdem, semper homo fuit genitus ab homine: Quare aut dabitur infinitum in actu, quod aperte ubique negat, aut oportet recursum habere ad fabulas Pythagoreas impugnatas in erratis, aut ad resurrectionem Democriti, quod non minus reputatum est vanum.

Quintum etiam dictum non minus videtur deficere: Nam quod ponat animam intellectiuam de nouo fieri, istud quidem concedimus verum quod non per generationem, sed per creationem: hoc non videtur sonare dictis Aristotelis: cum nunquam de tali creatione fecerit mentionem: imò si eam posuisset, aperte peccasset per fallaciam consequentis in 8. phys. cum voluit probare mundum nunquam incepisse, cum tantum per veram generationem illud ostendat: quòd si præter generationem posuisset etiam creationem, suum erat etiam probare quod non per creationem, quod minime fecit: quare manifestè peccasset, Quod etiam ulterius additur, immediate scilicet à Deo creari, non videtur eidem Aristoteli consonum, cum ponat Deum in hæc inferiora non agere nisi per causas intermedias, huncque esse ordinem essentialem, quod autem ulterius additur quod à parte post non desinat, istud ex toto videtur eius intentionem contradicere.

dicere; primò quidem, nam omne incorruptibile est ingenitum 1. de cælo tex. 115 ubi probat eorum conuertibilitatem, sed per concessa, anima intellectiua est incorruptibilis, ergo ingenita, ergo nunquam incepit, quod est oppositum concessi: Sed huic dicitur negando vltimam consequentiam, ergo nunquam incepit; sed tantum sequitur ergo nunquam incepit per veram generationem: sed hoc manifestè contradicit textui, sicut etiam notavi cum exponerem illum locum: Nam Aristoteles dicit ingenitum voco quod est, & nunquam fuit verum dicere quod fuit: si igitur anima intellectiua est ingenita ut ibi loquitur Philosophus, ergo nunquam fuit verum dicere quod non fuit: nam ut expresse patet vult illud esse genitum non solum quod habet veras causas generationis, sed quodeunque incipit esse quomodocunque incipiat, quod vult conuerti cum corruptibili proportionabiliter sumpto, & sic sumit ingenitum & incorruptibile: Præterea mirabile est quod tot tantaque rationes adducat Aristoteles ad probandam conuertibilitatem illorum, & nunquam exceperit animam intellectiuam, valde enim magnam causam dedisset erandi: Præterea quod ulterius dicit eas remanere post mortem, & nullam Aristoteles faciat mentionem de eis valde improbabile videtur, cum Aristoteles tam diligens natura perfectura-

tor, in Poësi, in Rhetoricis, & in multis aliis fuerit tam diligens, & in re tam excellenti negligens: Amplius quia 1. Ethic. videtur ponere nullam felicitatem post mortem; imo quod magis est D. Thomas in 1. lectione 3. Ethic. super illa parte quod quis magis debet eligere mortem quam magnum scelus committere, quasi dubius quomodo Aristoteles hoc ponit, dicit quod hoc dixit Aristoteles, quia post mortem remanet gloria, vel quia persistere in illo actu virtuoso per modicum tempus existimat melius quam viuere diu in actu vicioso: modo si D. Thomas credit Aristotelem tenere immortalitatem, nulla harum causarum esset conueniens, in promptu enim esset propter alium statum: vnde D. Thomas quasi admittatur quod cum Aristoteles ponat post mortem nihil esse, quomodo vult quod aliquis malit mori, quam male viuere: nam & ipse in expositione Symboli Apostolorum super carnis resurrectionem dicit, quod si non expectarem resurrectionem, homo magis deberet perpetrare quodcunque scelus quam mori: Amplius vt supradictum est, mirabile esset quod Aristoteles nullam fecisset mentionem de tali statu post mortem, neque promississet declarare, quod tamen est contra suum morem: Præterea oportet vel ponere resurrectionem, vel fingere fabulas Pythagoreas, vel otiosi tam nobilissima entia, quæ omnia

videntur remotissima à Philosopho: hæc autem dicta sint, non vt tanto Philosopho contradicamus, quid enim pulex contra elephantem: sed studio addiscendi.

In quo ponitur quintus modus, scilicet quod eadem essentia anima est mortalis & immortalis, verum simpliciter mortalis, & secundum quid immortalis.

CAPVT IX.

CVM itaque primus modus ponens intellectiuum realiter distingui à sensitiuo in mortalibus secundum omnes impugnatus sit modo. Et secundus ponens quod intellectiuum & sensitiuum sunt idem re, & tale est simpliciter immortale; & secundum quid mortale, sit valde ambiguus, nec conuenire videtur Aristotelis reliquum est vt ponamus vltimum modum, qui ponens sensitiuum in homine identificari intellectiuo, dicit quod essentialiter & vere hoc est mortale, sed secundum quid immortale; & vt ordine procedamus, dicemus iuxta illa quinque dicta in superiori capitulo.

Primum quidem nos simpliciter concedimus, scilicet quod intellectiuum & sensitiuum in homine identificantur in re.

In secundo nos discordamus, quia dicimus quod tale verè & simpliciter est mor-

tale secundum quid vero & improprie immortalē.

Ad cuius evidentiam sciendum est, & valde memoriæ mandandum in hac materia, quod cum omnis cognitio quoquo modo abstrahat à materia, materia impedit cognitionem, ut ait Commentator 3. de anima comm. 5. Et illud est videre in sensibus qui non cognoscunt secundum qualitates reales, sed secundum eorum intentiones, quare 2. de anima dicitur quod proprium est unicuique sensui esse receptivum specierum sine materia: iuxta itaque tres modos separationis à materia, tres modi cognitionis in uniuersum reperiuntur, quædam enim sunt quæ totaliter sunt separata à materia, & sic hæc in eorum cognitione neque indigent corpore tanquam subiecto, neque tanquam obiecto, eorum enim cognitio non recipitur in corpore, cum ipsa non fiat in corpore, neque à corpore mouentur, cum sint mouentia non mota, & hæc sunt substantiæ separatae, quas intellectus vel intelligentias appellamus, in quibus neque discursus, neque compositio, neque aliquis motus reperitur, quædam vero sunt quæ si non cognoscant per qualitates sensibiles, verum per earum species, quæ quendam modum immaterialitatis induunt, etenim & sine materia dicuntur, & spirituales sunt, tamen quia in genere cognoscentium infimæ sunt & valde materia-

les sunt, ideo in suis operationibus indigent corpore & tanquam subiecto & tanquam obiecto: etenim tales cognitiones & in organo recipiuntur, quare & solum singulariter præsentantur, & à re corporea mouentur, & hæc sunt omnes vires sensitiuæ, licet aliquæ illarum sint magis spirituales; & aliquæ minds, ut ait Commentator 3. de anima comm. 6. & in libro suo de sensu & sensato; cum natura autem ordinate procedat, ut dicitur 8. Phys. inter ista duo extrema, scilicet non indigere corpore ut subiecto vel ut obiecto, & indigere corpore ut subiecto & obiecto, est medium quod neque est totaliter abstractum neque est totaliter immersum; quare cum fieri nequeat ut aliquid indigeat corpore tanquam subiecto, & non tanquam obiecto, ut manifestum est, relinquitur ut tale intermedium non indigeat corpore tanquam subiecto, verum tanquam obiecto; hoc autem est intellectus humanus, qui per omnes antiquos & modernos ponitur medius inter abstracta & non abstracta, scilicet inter intelligentias & gradum sensitiuum, infra quidem intelligentias, & supra sensitiua: Quare & in Psalmo dicitur, ministrasti paulo eum ab Angelis; & paulo post, constituisti eum super opera manuum tuarum, ones, & boues, &c. sicque modus cognoscendi est ille quem dixit Aristoteles 1. de anima tex. 12. si intelligere aut est phan-

rafia, aut non sine phantasia, non contingit hoc esse sine corpore: Et cum 3. de anima declarauit intelligere non esse phantasiam, cum non sit organicum, & quod non potest esse sine phantasia, cum 29. & 39. eiusdem textu, nequaquam sine phantasmate intelligit anima: Ergo anima humana non indiget organo vt subiecto, sed vt obiecto; istis autem omnibus gradibus cognoscitiuis secundum Aristotelem & Platonem competit esse animas; quare saltem secundum Aristotelem quodlibet cognoscens est actus corporis physici organici, verum aliter & aliter: nam intelligenti non sunt actus corporis qua intelligentia sunt, quoniam in suo intelligere & desiderare nullo pacto indigent corpore, sed qua actuant & mouent corpora cœlestia, sic animæ sunt, & sunt actus corporis physici organici, stella namque est organum cœli 2. de cœlo & 12 Metaph. tex. 48. omnis orbis est propter stellam: quare actuant corpus physicum organicum, & vt sic indigent corpore vt obiecto, verum sic actuando & mouendo nihil recipiunt à corpore, sed tantum dant ei: Anima autem sensitua simpliciter est actus corporis physici organici, quia & indiget corpore tanquam subiecto, cum non fungatur suo officio nisi in organo, & indiget corpore tanquam obiecto: media verò quæ est intellectus humanus in nullo suo opere totaliter absoluitur a corpore, neq; totaliter immer-

gitur, quare non indigebit corpore tanquam subiecto, sed tanquam obiecto & sic medio modo inter abstracta & non abstracta erit actus corporis organici: nam intelligentia quæ intelligentia non sunt animæ, quia nullo modo vt sic dependet à corpore, sed qua mouent corpora cœlestia: At intellectus humanus in omni suo opere est actus corporis organici, cum semper dependeat à corpore tanquam obiecto: est & differentia inter intelligentiam & intellectum humanum in dependendo ab organo: quoniam humanus recipit & perscitur per obiectum corporale, cum ab eo moueatur. At intelligentia nihil recipit à corpore cœlesti sed tantum tribuit: A sensitua autem virtute differt intellectus humanus in dependendo à corpore, quia sensitua subiectiuè & obiectiuè dependet, humanus autem intellectus obiectiuè tantum: Et sic medio modo humanus intellectus inter materialia & immaterialia est actus corporis organici: Quapropter non vno modo corpora cœlestia, homines, & bestia animalia sunt, cum non vno modo eorum animæ fiat actus corporis physici organici, vt visum est: Ideo Alexander in paraphrasi de anima dixit intelligentiam satis æquiuoce dici animam cœli, & cœlum animal: Cui & consentire videtur Auerroës libro de substantia orbis, proprie verò bestia animalia dicuntur, sicut est communis vsus loquen-

di, medio autem modo homines animalia nuncupata sunt: Neque apud Aristotelem fingendum est quod ille modus intelligendi intellectus humani sit ei accidentalis, scilicet moueri ab obiecto & non indigere subiecto, tum quia vnus rei operandi essentialis, tum quia sicut modus est tantum vnus modus, sensitiui nunquam transmutatur in modum intelligentiæ vel intellectus humani, neque modus intelligentiæ in modum humani vel sensitiui, ita pariter modus humanus intelligendi non videtur posse transmutari in modum intelligentiæ, quod esset si intelligeret absque indigentia corporis vt subiecti & obiecti: hoc etiam firmatur, quia sic natura transmutaretur in alteram naturam, cum operationes essentialis transmutarentur. Amplius per nullum naturale signum cognosci potest intellectum humanum habere alium modum intelligendi vt experimento comprehendimus, quoniam semper indigemus phantasmate: Quare concluditur quod hic modus intelligendi per phantasma est essentialis homini: Ex quibus modo est syllogisanda conclusio principalis intentæ; scilicet quod anima humana simpliciter materialis est, & secundum quid immaterialis.

Primo per syllogismum diuisiuum sic; humanus intellectus est immaterialis & materialis, vt patet per habitam; sed non æqualiter de his participat, neque est plus

immaterialis quam materialis, vt probatum est capite præcedenti; ergo est magis materialis quam immaterialis, & sic simpliciter erit materialis, & secundum quid immaterialis.

Secundo, essentialis est intellectui intelligere per phantasmata vt monstratum est, & patet per definitionem animæ, cum sit actus corporis physici organici; quare in omni opere indiget organo: sed quod sic intelligit de necessitate inseparabile est; ergo humanus intellectus mortalis est: Minor autem patet, tum ex Aristotele dicente, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit ipsam separari, tum quia si separabilis esset, vel non haberet operationem & sic otiaetur, vel haberet, & sic phantasmate operaretur, quod est contra maiorem demonstratam: Et iterum hoc sic firmatur, quoniam Aristoteles non posuit aliquam intelligentiam sine corpore, cum 12. metaph. secundum numerum orbium ponit numerum intelligentiarum: Multo ergo minus potest ponere intellectum humanum sine corpore, cum sit longè minus abstractus quam intelligentia; imo si mundus est æternus, vt opinatus est Aristoteles, infinites infinitæ formæ sunt actualiter sine corpore, quod apud Aristotelem ridiculum videtur, quare anima humana apud Aristotelem absolute pronuntianda est mortalis; verum cum sit

media inter abstracta simpliciter, & immensa materiae quoquo modo de immortalitate participat, quod & sua essentialis operatio ostendit; nam non dependet à corpore tanquam subiecto, in quo conuenit cum intelligentiis, differt à bestiis, indiget corpore ut obiecto in quo conuenit cum bestiis; quare & mortalis est: Et ad completam intelligentiam eorum quæ dicta sunt, scire oportet, quid sit indigere organo ut subiecto, & ut obiecto, & eis non indigere.

Indigere itaque organo ut subiecto, est in corpore recipi, & modo quantitatio & corporali, sic quod cum extensione recipiatur, quo modo dicimus omnes virtutes organicas recipere, & suis officiis fungi, sicut oculus videndo & auris audiendo, visio namque est in oculo & modo extensio; quare non esse in organo, siue subiectiue eo non indigere, est vel non esse in corpore, vel in eo non esse modo quantitatio; unde dicimus intellectum non indigere corpore ut subiecto in sui intellectione, non quia intellectio nullo modo sit in corpore, cum fieri nequit si intellectus est in corpore ut sua immanens operatio quoquo modo non sit in eo, vbi enim subiectum est & accidens subiecti necesse est esse: sed pro tanto intellectio dicitur non esse in organo & in corpore, quoniam modo quantitatio & corporali non est in eo; quapropter

potest intellectus reflectere supra seipsum, discurrere, & vniuersaliter comprehendere, quod virtutes organicae & extensa minime facere queunt; hoc autem totum prouenit ex essentia intellectus, quoniam qua intellectus est non dependet à materia, neque à quantitate quod si humanus intellectus ab ea dependet, hoc est ut sensui coniunctus est, quare accidit sibi qua intellectus est à materia & quantitate dependere: unde & eius operatio non est magis abstracta quam essentia, nisi enim intellectus haberet quod ex se posset esse sine materia, intellectio ipsa non posset exerceri nisi modo quantitatio & corporali: At quamuis intellectus humanus ut habitum est, intelligendo non fungatur quantitate; At tamen quoniam sensui coniunctus est, ex toto à materia & quantitate absoluti non potest, cum nunquam eo gnoscat sine phantasmate, dicente Aristotele 3. de anima, nequaquam sine phantasmate intelligit anima, unde sic indigens corpore ut obiecto, neque simpliciter vniuersale cognoscere potest: sed semper vniuersale in singulari speculatur, ut vnusquisque in se ipso experiri potest: In omni namque quantumcunque abstracta cognitione idolum aliquod corporale sibi format, propter quod humanus intellectus primo & directe non intelligit se, componiturque, & discurret: quare suum intelligere est cum

continuo & tempore, cuius totum oppositum contingit in intelligentiis quæ sunt penitus liberæ à materia: ipse igitur intellectus sic medius existens inter immaterialia & materialia, neque ex toto est hic & nunc, neque ex toto ab hic & nunc absoluitur, quapropter neque sua operatio ex toto est vniuersalis, neque ex toto est particularis, neque ex toto subiecitur tempori, neque ex toto à tempore remouetur: Recte autem & ordinate sic processit natura, vt à primis ad extrema per media deuenia: intelligentiæ enim cum simpliciter abstractæ sint, nullo modo intelligendo indigent corpore vt subiecto, vel vt obiecto: quare simpliciter naturam cognoscunt, primo se intelligentes, & simplici intuitu, quapropter & à tempore, & à continuo absoluitæ sunt: virtutes autem sensitivæ, cum immeritæ sint materiæ, tantum singulariter cognoscunt, non reflectentes supra seipsas, neque discurrentes: At humanus intellectus sicut medius existit in esse, sic & in operari, veluti retro dictum est, vnde recepta in eo, neque penitus sunt potentia intellecta, nec actu intellecta: Patet igitur quid sit indigere corpore vt subiecto & vt obiecto, & eis non indigere, quæque indigent, quæque non indigent, & quomodo. Vltimumque sciendum est quod quicumque ponunt animam esse immortalem, & multiplicatam dicunt, quod ex eo quod est naturæ imma-

terialis, ipsa est hoc aliquid per se subsistens: quare & sine corpore potest esse & operari, ipsaque sic separata existens non habet de virtutibus animæ nisi intellectum & voluntatem, sicut & intelligentiæ, vnde nullam virium sensitiuarum vel vegetatiuarum habet, nisi velut in principio valde remoto: At quoniam ipsa inter substantias abstractas infima est, vltra illum modum essendi habet & alium, nam & potest esse quo aliquid sit: quare veraciter potest corpus ipsum informare, & ex sui imperfectione numerari ad numerationem corporum, induitque omnes vires sensitivæ, & vegetatiuæ quare cum organo illas exercet, & vt sic morticina sit: intellectum autem & voluntatem sic coniuncta corpori quamuis habeat, libere tamen eas exercere non valet, quandoquidem sine corporali instrumento saltem vt obiecto earum officio fungi non potest, cuius oppositum contingit in separatione, quoniam totaliter absque organo corporali exire potest in actum: At altera opinio existimans hæc esse deliramenta, & principis Philosophiæ repugnantia, vt pote quod idem sit hoc aliquid per se subsistens & etiam quo hoc aliquid aliud sit: tanquam disparatos modos operandi habens, modusque ille essendi separatus nulla ratione vel experimento probatus, sed sola voluntate positus, modoque habens potentias sensitivæ & vegetatiuæ, modo

2 *De Immortalitate*
eas deferens, secundum unum modum intelligens coniuncta, secundum alium separata, paucissimoque tempore coniuncta, infinito separata, nisi fingamus transmigrationem animarum in corpore ipsamque incepisse, & nunquam defecturam, modo induens corpus, modo spolians, ut vulgus fert de lamis, cumque à corpore separatur definit actualiter esse actus corporis: quare vel nullibi est, vel si alicubi, quomodo igitur illuc pervenit aut enim alteratione, aut motu locali: non alteratione, ut manifestum est: neque motu locali, cum lexto physico indivisibile localiter moveri non potest, quod si nullibi ponitur, quid igitur prohibet secundum Aristotelem ponere & aliquas intelligentias non moventes orbes: infinitesque infinita onentur illa multitudo, neque sciri potest an otietur vel operetur, nisi confirmum aliquid vel voluntarium ponatur, cumque materialia actu infinita esse non possunt, in quibus manifesta est multiplicatio, & etiam necessaria est in immaterialibus in quibus non est necessaria multiplicatio, neque possibilis est distinctio in eadem specie ponitur infinita multitudo actu: Qua propter cum hæc omnia irrationalia & ab Aristotele aliena esse videantur, ideo rationabilius videtur quod anima humana cum sit suprema & perfectissima materialium formarum, vere est quo ali-

63 *Anima.*
quid est hoc aliquid, & nullo modo ipsa vere est hoc aliquid, quare vere est forma simul incipiens & desinens esse cum corpore, neque aliquo pacto potest operari vel esse sine eo unumque tantum modum essendi vel operandi habet, quare & multiplicari potest, cum istud vere sit principium multiplicandi in eadem specie, neque sunt actu infinita, sed tantum potentia, sicut & cætera materialia, virtutesque habet organicas & simpliciter materiales scilicet sensitiuas & vegetativas, verum cum ipsa sit materialium nobilissima in confinioque immaterialium aliquid immaterialitatis odorat, sed non simpliciter, unde habet intellectum, & voluntatem in quibus cum Deo convenit, verum satis imperfecte & æquivoce, quando quidem Deo ipsi totaliter abstrahunt à materia, ipsa vero semper cum materia, quoniam cū phantasmate, cum continuo, cum tempore, cum discursu, cum obscuritate cognoscit, quare in nobis intellectus & voluntas non sunt sincere immaterialia, sed secundum quid & diminute, unde verius ratio quam intellectus appellari dicitur, non enim ut ita dixerim, intellectus est, sed vestigium & umbra intellectus, cui testatur quod dicitur 2. Metaph. sicut se habet oculus nyctioracis ad lumen solis, sicut intellectus noster ad manifestissima in natura, quamquam per-

uerse illud exposuerit Auerroes, & quem admodum Luna est de natura terræ, vt dicit Aristoteles lib. de anim. sic anima humana est de natura intelligentiæ, in Luna autem est terra solum secundum proprietatem, non autem secundum essentiam: quare & intelligere est in anima humana secundum participationem proprietatis & non essentia, hoc autem totum consonat naturæ quæ gradatim procedit, vegetabilia enim aliquid animæ habent, cum in seipsis operentur: At multum materialiter, cum suis non fungatur officiis nisi per qualitates primas, & ad esse reale earum operationes terminantur: Deinde succedunt animalia solum tactum & gustum habitentia, & indeterminatam imaginariem: post quæ sunt animalia quæ ad tantam perfectionem perueniunt vt intellectum habere existimemus, nam multa mechanicè operantur, vt construendo causas; multa civiliter, vt apes, multa omnes fere virtutes morales, vt patet inspicienti libros de hist. anim. in quibus miranda ponuntur quæ referte nimis esset prolixum: imo infiniti fere homines minus videntur habere de intellectu quàm multæ bestia. Ponitur & cogitativa inter vites sensitivas, de cuius excellentia quid dicere oportet, quando teste Commentatore 2. de anima comm. 60. cognoscat indiuidua decem prædicamentorum, ratioque particularis ab omnibus posita sit,

imo Galenus, Homerus, & multi excellentes viri ipsam esse intellectum existimauerunt; quod si parum ascendamus, humanum intellectum ponemus immediate supra cogitativam, & infra immaterialia, de vtroque participantem, vt scilicet non indigeat corpore vt subiecto ad modum prius expositum, & indigeat vt obiecto, qui modus est sibi essentialis & inseparabilis; quare inter materiales formas absolute reponendus est, cui attestatur quod tantum cum mortalibus conuersatur nisi fingamus (vt Antiqui) homines Deos fieri & in cælum rapi, quod totum fabulosum; & 12. Metaph. esse existimauit Aristoteles, illudque à legibus esse constitutum propter hominum vilitatem. Ad hanc itaque positionem nullum sequi videtur inconueniens, omnia rationi & experimentis contonare, nihil fabulosum, nihil creditum poni. Quod si quæ videntur contra hunc modum esse, vt pote cum sit in materia calida & frigida, quomodo fieri potest vt non qualis fiat, & in sui opere organo non fungatur, & vniuersaliter non recipiat: hæc certe & huiusmodi satis debilia non minus difficultatem faciunt contra priorem positionem, cum & ipsa fateatur esse formam in materia. Quod si quis dicat neutram opinionem esse veram, sed illam Auerrois, profecto apud me quicunque eam opinionem imaginatur ipse est fortissimæ imagi-

nationis, credoque pictores nunquam pulchrius monstrum hoc monstrum finxisse, cum hoc quoque sit contra Aristotelem ut supra monstratum est. Quare hæc recitata mihi inter omnes probabilior videtur, magisque ad mentem Aristotelis. Ex quibus omnibus patere potest, quod multa quæ dicuntur ab Aristotele de intellectu videntur se inuicem oppugnare cum minime oppugnent: dicit enim quandoque quod est materialis & mixtus seu non separabilis, quandoque vero quod est immaterialis & separabilis. In definitione namque dicitur quod est actus corporis organici, quandoque vero dicitur quod nullius corporis est actus, hæc vero pugnantia videntur: quare in diuersos tramites diuersi declinauerunt, & aliqui existimant Aristotelem se ipsum non intellexisse: verum omnia iam aperta sunt ex prædictis, neque vlla est contrarietas: intellectus enim absolute & quæ intellectus est omnino immixtus, & separatus est, ac humanus utrumque retinet, nam separatur à corpore ut subiecto, non separatur vero ab obiecto: intellectus etiam quæ intellectus, nullo modo est actus corporis organici, quoniam intelligentiæ non indigent organo ad intelligendum, sed tantum ad mouendum: At intellectus humanus quæ humanus, est actus corporis organici ut obiecti, & sic non separatur, non autem ut subiecti, & sic separatur, quare

nullum repugnans.

In tertio autem dicto, videlicet quod anima est vere forma hominis, apparet quod longe melius secundum istum modum soluitur quam secundum priorem: est enim, ut dicebatur, valde difficile imaginari quod vnum per se existens sit vere forma: quare D. Gregorius Nissenus, ut refert D. Thomas de eo, cum vidit Aristotelem dicere animam esse actum corporis, dixit Aristotelem credere animam humanam esse corruptibilem, quia forma per se existens vere non potest esse actus corporis organici, imo & aliqui dicunt hoc etiam sensisse Gregorium Nazianzenum de Aristotele.

Quartum autem, scilicet quod animæ humanæ sint numeratæ, affirmamus, verum illa quæ superiorem modum torquebant, nos non torquent: etenim cum materiales sint, distinguuntur per materiam, neque infinitas animarum nos concurbat.

De quinto etiam dicimus quod anima humana est facta, sed non per creationem, verum per generationem, cum sol & homo generent hominem 2. Phys. & ipsa est ultima in consideratione naturali: & quod dicitur 1. de part. cap. 2. de intellectu non spectare ad naturalem, verum est de vero intellectu, ipse enim est mouens non motus: ac humanus est mouens motus: quare hic est de consideratione, ille vero minime, cum 2. Phys. quæ non mota mouent non

sunt physicæ considerationis : & hanc rationē tangit Philosophus ibi 1. de part. Cumque vltierus dicebatur ipsam venire deforis, intelligendum est, vt mens simpliciter, non humana : vel si vt humana, intelligendum est non absolute, sed quod in ordine ad sensitivam & vegetativam magis participat de Diuinitate : Nam 4. de part. cap. 9. solus homo est erectæ naturæ, quia solus homo multæ Diuinitatis est particeps : non tamen ponimus quod homo remaneat post mortem quantum ad eius animam, cum incipiat esse, & 1. de cælo quicquid incipit definit, & Plato 8. de legibus dicit, quicquid quomocunque incipit esse, & desinit esse : & quod dicitur de textu 17. duodecimi Metaph. non approbo Alexandri responsionem quam ibi refert Commentator ex relatione Themistij, illud scilicet intelligi de intellectu agente, nam intellectus agens non est forma hominis : sed intelligitur de intellectu possibili, qui quandoque intelligit, & quandoque non corrumpitur enim quodam interius corruptio, id est sensitiuo cui identificatur, verum Aristoteles illud intelligit de se & non per accidens, quasi dicat nihil prohibere eum remanere qua intellectus est, non qua humanus, cum iam 1. de cælo monstratum est quod omnium genitum corrumpitur : sed quod hæc mens fuerit Aristotelis de anima humana potest manifestari ex 12. Metaph. tex. 39. vbi scri-

bit hæc. Delectatio autem qualis optima paruo tempore nobis, sic enim semper illis est, nobis quidem impossibile. Ex quibus verbis primo apparet quod Dij simpliciter immortales sunt : nam si semper delectantur, quoniam semper intelligunt, in eodem enim textu sequitur, vigilatio, sensus, & intelligentia delectabilissimum : si ergo semper delectantur semper sunt : Ergo immortales sunt : At homines mortales sunt, quoniam paucissimo tempore delectantur, operari enim sequitur esse : Quod si homo quandoque immortalis nuncupatur, id intelligitur secundum quid, quoniam & 2. de part. cap. 10. dicitur, solus homo inter mortalia maximæ Diuinitatis est particeps, comparatusque cæteris mortalibus immortalis dici potest, sicut enim dictum est, homo est medius inter Deos & bestias, quare sicut pallidum comparatum nigro dicitur album, sic homo comparatus bestiis dici potest Deus & immortalis, sed non vere & simpliciter : Quod si maiores nostri homines in Deos versos aliquando posuerunt, inquit Aristot. 12. Metaph. tex. 70. hoc fabulose posuerunt ad persuasionem multorum, & ad opportunitatem multorum, & ad leges conferens : sed solus Deus ipse proprie immortalis dicitur, in fine 11. illius 39. textus dicit, dicimus autem Deum animal esse sempiternum optimum : quare vita & duratio continua & æterna existit Deo, hoc enim

Deus. Alterum etiam ex istis verbis apparet scilicet humanum intellectum sine phantasia non intelligere : namque æterni semper delectantur, quia semper intelligunt, ipsa in sua intellectione non indigent phantasmate, si enim indigerent, æterni non essent, cum 2. de anima phantasia sit motus factus à sensu secundum actum, imò nec sunt mota ab aliquo dum intelligunt. dicente Philosopho eodem tex. 50. diuinitissimum & honorabilissimum non transmutatur : indignius enim transmutatio & motus quidem iam tale : imò in eis, quod intelligit, quod intelligitur, & intellectio idem sunt, ut eisdem citatis textibus dicitur. At humanus intellectus cum paucissimo tempore intelligit, non potest absolui à phantasmate, cum non intelligat nisi motus, nam intelligere in quodam pati consistit, mouens autem intellectum est phantasma ut patet 3. de anima : quare non intelligit sine phantasmate, quanquam nobiscum phantasia cognoscit : quoniam mediocris existens inter æterna & bestias vniuersale cognoscit, secundum quod cum æterni conuenit, & differt à bestiis : tamen vniuersale in singulari speculatur, quod differt ab æternis, & conuenit quoquo modo cum bestiis : bestia autem ipsa in singulari cognoscitur constituta neque simpliciter vniuersale, neque vniuersale, in singulari

sed tantum singulare singulariter comprehendunt : Sunt itaque in vniuersum tres modi animalium, cumque omne animal cognoscit, sunt & tres modi cognoscendis sunt enim animalia omnino æterna, sunt & omnino mortalia, sunt & media inter hæc : prima sunt corpora cœlestia, & hæc nullo modo in cognoscendo dependent à corpore : alia vero sunt bestia, quæ à corpore dependent ut subiecto & obiecto, quare tantum singulare cognoscunt : intermedia vero sunt homines, non dependentes à corpore ut subiecto, sed tantum ut obiecto, quare neque vniuersale, simpliciter ut æterna, neque singulariter tantum, ut bestia, sed vniuersale in singulari contemplantur : hos autem tres modos cognoscendi insinuauit Aristoteles 1. de anima cum dixit, si intellegere est phantasia, aut non est sine phantasia : nam per phantasia intelligit sensum qui veroque modo indiget corpore, scilicet, ut subiecto & ut obiecto : per non esse vero phantasia & non esse sine phantasia, intelligit intellectum humanum, quare indiget corpore ut obiecto & non ut subiecto illud autem quod neque est phantasia & omnino est sine phantasia, verè intellectus est, & est diuinorum ; neque plures modi cognoscendi ab Aristotele in aliquo loco sunt reperti, neque consonat rationi ; dicere enim ut volunt affirmantes intellectum humanum

esse absolute immortalē ipsum intellectum duos habere modos cognoscendi, scilicet sine phantasmate omnino, & aliū cum phantasmate, est transmutare naturam humanam in diuinam, & parū hoc distat à fabulis Ouidij in libro metamorphoseos, concedit enim philosophos antiquos hoc fabulosè posuisse ad vtilitatem legum, sicut dictum est. Quod si quis calumniabitur, quoniam dictum illud, scilicet nos paucissimo tempore delectari, intelligendum esse de homine, & non de eius anima; quare homo non intelligit sine phantasmate, homo enim mortalis est, at anima eius immortalis est, quare vt in separatione sine phantasmate intelligit, sed obsecro sic calumniantem, imò cauillantem videre nedum Aristotelem interpretari studeat Aristotelem corrumpat; in primis quidem quoniam Aristoteles hic non facit differentiam inter hominem & animam, cum neque inter Deum & corpus celeste, dicit enim Deum esse animal æternum; secundo quia si tantum de homine & non de anima eius intelligit, vbi igitur de cognitione animæ separata loquitur? Nam ibi erat locus, cum in metaphisica sit quæ est de separatis. Tertio quia sic anima humana simpliciter efficeretur diuina, cum modum operandi Diuinorum sumeret, & sic poneremus fabulas Ouidij, scilicet naturam in alteram natura-

ram transmutari. Quarto quoniam in tanta re Aristoteles nunquam verbum faciens maxime esse accusandus: quare sic excusantes Aristotelem, maxime Aristotelem incusant. Quod si quis dicat quod de esse animæ separata Aristoteles 3. de anima textu comm. 36. promittit tractare cum dixit se posterius pertractaturum an humanus intellectus possit separata intelligere: quare vel liber metaphisicæ ab Aristotele nō fuit perfectus fortassis morte præuento, vel quoniam nondum complementum peruenit ad nos, vnde non mirum si sic de eius esse separato nihil ab Aristotele habemus, quod per Commentatorem 3. de anima comm. 46. confirmatur, cum ipse dicat istam quæstionem nō fuisse terminatam ab Aristotele quantum adhuc habemus per eius libros, quare est tam difficilis. Ad hoc autem dicitur quod illa verba magis arguunt oppositum, quàm propositum, dicit enim sic, vt cum autem contingat aliquem separatorum intelligere ipsum existentem non separatum à magnitudine, aut non, considerandum posterius; ex quibus apparet primò quod intellectus humanus à magnitudine non est separabilis, quare sine phantasia non cognoscit, & u sic, inseparabilis; est: quoniam si est phantasia aut non sine phantasia inseparabilis est: verum ad quod; dicitur (posterius perscrutaa-

dum) D. Thomas in expositione ultimi textus 9. metaph. dicit, illo textu Aristoteles illam questionem determinare, quæ insolutam, de anima reliquit, quanquam ipse D. Thomas 1. de anima. aliter dixerit, scilicet in Metaphysica in melius mutavit sententiam: verum talis cognitio quæ 9. metaph. ponitur de intelligentiis non est sine phantasmate, cum & in principio 2. metaph. dicat Aristoteles intellectum nostrum ad separata se habere sicut Nyctikorax ad lumen solis: unde & D. Thomas lib. 3. contra gentiles cap. 48. dicit sententiam Aristotelis de intellectione separatorum esse, quod tantum ea intelligimus secundum cursum scientiæ speculatiuæ, quare non sine phantasmate vt notum est: & diligenter aduerte quod ibi videtur innuere hanc nostram opinionem, scilicet quod Aristoteles senserit animam humanam non verè esse intelligentem, sed solum habere quandam participationem intellectus, quare & improprie immortalis; puto tamen quòd & illud verbum (posteriorius perscrutandum) potest intelligi de libris Ethicorum, ibi enim declarat quod vltima felicitas animi est in contemplatione abstractorum per Metaphysicam; quare idem quod prius.

In quo responderetur ad obiecta aliarum opinionem.

CAPVT X.

VT validior sit nostra positio operæ pretium est ad ea, quæ in oppositum per alias opiniones adducta, sunt respondere: & quoniam tenemus in homine idem secundum rem esse vegetatiuum, sensitiuum & intellectiuum, ideo responderetur quod contradictoria de eodem absolute dici non possunt, tamen quod vnum absolute & alterum secundum quid, vel ambo secundum quid non inconuenire, sicut dicitur in Elenchis, & sic est in proposito, nam intellectus humanus absolute est mortalitatis & secundum quid immortalis.

Ad primum contra secundum dictum dicitur quod anima humana sic potens recipere omnes species formarum materialium duas habet condiciones: vnam scilicet quod secundum se est immaterialis & non indigens organo tanquam subiecto pro quanto recipit & intelligit illa, quod nos concedimus: verum alteram habet quoniam formas illas non recipit nisi mota à phantasmatibus sicut plane ibi docet Aristoteles, quare indiget organo tanquam obiecto: sed per demonstrata quod

sic se habet est simpliciter materiale & secundum quid immateriale, & hæc est nostra conclusio intentata: quod si dicitur nunquid ipsa est forma materialis? dicimus quod in parte sit, & in parte non: & quantum ad id quod de immaterialitate participat, licet non cognoscat se per speciem propriam, sed aliorum, vt dicitur 3. de anima, secundum tamen illud esse, potest quoquo modo supra seipsum reflectere & cognoscere actus suos, licet non primo & ita perfecte sicut intelligentiæ: nec mirandum est quoniam anima intelligendo non vtitur organo corporali, neque appenditiis materiæ: & si ulterius instetur, ipsa anima non habet esse nisi in materia, & per qualitates primas vnà cū qualitate sed cū operari sequitur esse, ergo sine illis operari non potest, ergo non potest operari sine appenditiis materiæ cuius oppositū dicitur: Præterea secundum philosophum 2. & 3. de anima, ad hoc vt pupilla recipiat omnes colores non solum sua essentia non debet esse color, verum nec coniuncta colori, ergo si anima intellectiua debet recipere omnes formas materiales, nedum debet esse immaterialis, verum nec alicui formæ materiali coniuncta, & per consequens neque cum calido vel frigido quod tamen falsum est: verum sic opponens non videt quod & hæc omnia sunt & contra alias opiniones, nam & secundum eas anima non est

in materia nisi per quale & quantum, quare & sine illis operari non poterit: quod si qua est responsio pro eis & pro hac erit; veruntamen ad primum dicitur quod reuera intellectus humanus non potest intelligere nisi in materia sint quale & quantum sensibile, cum non possit operari nisi ipse sit, ipseque esse non potest nisi cum dispositione conuenienti, non tamen sequitur quod per tales dispositiones interligat, imò vt satis liquet non sequitur in sensu, nam virtus visua non videt nisi oculos sit calidus, non tamen per caliditatem, vel aliquam aliam qualitatem realem videt se per speciem visibilem.

Ad secundum dicitur quod materiale vniuersaliter non impeditur per coexistentiam alterius materialis à cognitione, sic enim visus non cognosceret colores, cum visui sint coniunctæ primæ qualitates, sed bene per coexistentiam alicuius illorum quorum ipse est perceptiuus impeditur, per rubedinem enim impeditur à cognitione aliorum colorum quorum & rubedinis est perceptiuus: qua propter si intellectus esset pura forma materialis, cum omnium formarum materialium est perceptiuus, impederetur ab earum cognitione; At ipsum esse immaterialem probatum est, licet non simpliciter immaterialis sit: quapropter per coexistentiam formarum materialium non im-

peditur, alterius enim rationis sunt materiale & immateriale, intellectus enim agens non impedit possibilem à receptione specierum quantumcumque perficiat possibilem, sicut dicit Cōmentator comm. 4. & 5. tertij de anima.

Ad secundum verò in oppositum adductum dicitur, quod ea quæ sunt in intelligentiis sunt simpliciter actu intellecta, & penitus à materia denudata: quæ autem sunt in sensu sunt mere intellecta in potentia, quæ verò sunt in intellectu humano medio modo se habent, quoniam species primò vniuersaliter repræsentat, secundariò verò vt in supposito, quandoquidem ex toto absolui non potest à materia, cum intellectus pro quacunque sui cognitione moueatur ab obiecto; & in singulari speculetur vniuersale, sicut dictum est: sed per monstrata hic arguit virtutem secundum quid, non autem simpliciter immaterialem: Quod si dicitur cum ipse intellectus sit in hac quantitate, quomodo igitur species in eo recepta poterit vniuersaliter repræsentare: Cui dicitur hoc nihil prohibere: primò quia accidit sibi qua intellectus est vt sit in quantitate: secundo quoniam etsi est in quantitate, tamen quantitas non est principium illius operationis, neque in eo opere ea per se vitur: Tertio quoniam ex dictis

pater, non ex toto absoluitur à quantitate & eius conditione, cum semper speculetur vniuersale in particulari: intellectus enim humanus habet, & quod sit intellectus, & humanus, qua enim intellectus est, vniuersale cognoscit, sed qua humanus vniuersale nisi in singulari perspicere nequit: Ad illud verò de organo dicitur iuxta prædicta ipsum indigere eo vt obiecto, non subiecto, quid autem vtrumque horum sit superiori capite dictum est; & si instetur nonne coniungitur materiae per qualitates primas, qualis igitur vtrique fiet? quare aut calor aut frigus, non igitur omnia cognoscet; Ad quod dicitur intellectum non coniungi materiae qua intellectus est, sed qua coniungitur sensui, quare etsi in opere sentiendi qualis fiat non tamen in opere intelligendi, propter quod vt intellectus est non est qualis, neque organicus. Quod si vterius queratur quod intelligere humanum sit accidens quod sine subiecto esse non potest, in quo igitur ponetur ipsum intelligere: Ad quod dicitur verè secundum essentiam ipsum intelligere esse in ipso intellectu, iuxta illud 3. de anima, anima est locus specierum non tota sed intellectus; verum quoniam intellectus humanus est in materia quasi per quamdam coomirantiam, & ipsum intelligere quo-

dam concomitantiam, & ipsum intelligere quodam modo est in materia sed satis accidentaliter, quoniam intellectus quia intellectus est, accidit esse in materia, non tamen in aliqua parte corporis ponitur ipsum intelligere, sed in toto caregorematicè sumpto, non enim in aliqua parte, quoniam sic esset organicus intellectus: & vel non omnia cognosceret, vel si omnia cognosceret vt cogitativa tantum singulariter & non vniuersaliter cognosceret, quare sicut intellectus est in toto, ita & intelligere; non inconuenienter igitur Alexander posuit totum corpus esse instrumentum intellectus, quoniam intellectus omnes vires comprehendit, & non aliquam partem determinatam, quoniam sic non omnia cognosceret, sicut neque aliqua virtutum sensitiuarum quamquam autem sic totum corpus ponitur instrumentum intellectus quasi vt subiectum, non tamen vere est vt subiectum, quoniam intelligere non recipitur in eo modo corporali, vt prius dictum est: Et si amplius queratur, an humanus intellectus indiuisibiliter recipiat: dicitur quod quia intelligit indiuisibiliter recipit: quia vero sentit, vel vegetat, diuisibiliter: neque inconuenient tam multiplicem naturam, naturam tot d' uersos modos recipiendi & operandi habere: Ad illud vero de experimento, in primis mirere quomodo Diuus Thomas illud adduxerit, cum Aristoteles 3. Ethic

dicat voluntatem esse impossibilem, veluti in appetendo immortalitatem, inde si voluntas nostra non est nisi in anima intellectiua, si appetendo immortalitatem per Arist. appetit impossibile: non ergo anima humana potest esse immortalis: Quare dicitur ad argumentum non esse euidentis signum illud, quoniam vt ibi dicit Philosophus, voluntas naturaliter est impossibilem, cum in impossibili possit saluari ratio boni: & quod vterius dicebatur appetitum naturalem non frustrari: verum est sumendo naturale vt distinguitur ab intellectu, nam illud est opus intelligentiæ non errantis: vnde in quod fertur voluntas sine cognitione, frustrari non potest: ac sic per cognitionem, frustrari potest nisi sit recta: ratio presentato enim summo bono etiam Diis competente, voluntas fertur in illud, esse impossibile: quare ne frustretur oportet voluntatem esse regulatam per rationem rectam: licet etiam dicere possemus quod sicut mulus medius inter asinum & equum de vtrisque participat, non tamen vere habet proprietates equi vel asini: sic & anima humana media inter materialia & immaterialia affectat æternitatem, licet eam assequi perfecte non possit; nam & mulus habens omnia instrumenta ad generationem perfecte eam consequi non potest, quamquam eam maxime desideret, imo

non inconuenit aliquod naturaliter à tota specie frustrari, dummodo secundum genus non frustraretur, sicut dictum est de mulis in quibus frustrantur membra generationis, sed saluantur in suo genere, & talpa oculos habens non videt, sed in animali non frustrantur ut habetur lib. de hist. anim. quare & humanus animus desiderat immortalitatem quam consequi non potest absolutè, sed sufficit quod separata simpliciter consequatur: quare Aristoteles 2. metaphys. comparauit humanum intellectum noctuæ & non talpæ, noctua enim aequaliter videt, talpa autem nihil, vnde & 9. metaph. tex. vlt. dixit intellectum humanum in cognoscendo abstracta, non esse cæcum, sed cæcutientem: quapropter æternitatem affectat, sed non perfectò appetitu desiderat: Ad verba autem Aristotelis patet responsio per ea quæ dicta sunt: vniuersaliter enim corpora cælestia, homines, bestiarum, & plantarum animata sunt, eorumque animarum sub vniuersali definitione animarum continentur: verum non vno modo: intelligentiam enim qua actuant corpora cælestia sunt actus corporis physici organici, sed non qua intelligentiarum sunt, etiam & qua actuant nihil recipiunt, sed tantum tribuunt: At humana anima simpliciter est actus corporis physici organici, quoniam nullam habet operationem in qua

aliquo modo non dependeat à corpore, nisi non ut subiecto, saltem ut obiecto, vnde aliquid recipit à corpore quod non contingebat in intelligentia in mouendo corpus, ipsa enim tantum tribuit & non recipit, sensitua autem & vegetatiua penitus immersæ sunt materiæ, licet vegetatiua magis quàm sensitua, quare sunt actus prorsus corporis organici & ut subiecti & ut obiecti hocque rectè & ordinatè natura instituit, sicut enim ab omnino immobilibus quæ sunt intelligentiæ ad corpora cælestia descendimus quæ tantum secundum locum mouentur, & hæc neque secundum totum, sed secundum partem; post hæc verò ad generabilia & corruptibilia quæ & secundum eorum, & secundum omnem modum motus mutantur, sic & intelligentiæ inter omnes animas minimè sunt actus corporis organici, deinde humanus intellectus, tertio sensus, quarto vegetatiuus; indigere enim corpore quoquo modo non absoluitur ab imperfectione, vnde conuenientissimus est iste ordo: Ad id verò quod de intellectu agente dicebatur quoniam ipse verè est immortalis, quare & passius, quandoquidem ambo hi sunt partes essentielles vel potestatiue animæ humanæ, hinc dicitur quod verbum istud magis est in oppositum quam in propositum, ibi enim dicit Aristoteles quod se-

lus intellectus agens verè est immortalis & semper est in actu, passiuus verò non, cum quandoque intelligat & quandoque non, quare cum perpetuam non habeat operationem, neque perpetuam habet essentiam, vnde ad rationem dicitur quòd intellectus possibilis est secundum quid immortalis, sed ipse agens est verè immortalis, cum sit vna intelligentiarum, neque ipse est pars aliqua animæ humanæ, sicut Themistius & Auerroës existimauerunt, sed tantum motor: Quod autem Aristoteles dixerit esse partem animæ, verum est vt anima communis est intelligentiæ & humano intellectui, ex quo non sequitur quod sit pars animæ humanæ; est enim fallacia consequentis, & hoc est simile ei quod dicitur de materia prima, nã ipsa est susceptiua secundum verum esse omnium formarum materialium; intellectus verò tantum secundum esse intentionale, cum lapis non sit in anima, sed eius species; verum quod educit de potentia ad actum materiam primam secundum esse formarum, non est aliquid materiæ primæ, neque ei coniunctum secundum esse, sed motor vniuersalis qui natura agens dici potest, sic intellectus humanus cum eam proportionem habeat in genere intelligibilium qualem habet materia prima in genere sensibilibium, vt etiam Themistius & Auerroës

confitentur, mouebitur ad suscipiendum omnes species ab aliquo quod non est pars eius, neque ei coniunctum, & hoc dicitur intellectus agens, sicut quod vniuersaliter mouet materiam dicitur mouens naturale; neque verum est quod subiungit Themistius scilicet quod nos sumus intellectus agens, vel quod sit pars nostri vt verè forma, sed tantum vt motor; illa enim copulatio purum signum est: Cætera autem quæ viterius adducebantur aut non sunt contra positionem, aut per dicta in alio capite sunt soluta, veluti qualiter intellectus veniat deforis, & remaneat post mortem.

CAPVT XI.

In quo mouemur tria dubia circa ea quæ dicta sunt.

Circa ea quæ dicta sunt nonnulla oriuntur dubia.

Primum, quoniam dictum est animam humanam vere esse mortalem, secundum quid autem immortalem; istud quidem non videtur esse bene dictum, imò magis dicendum videtur simpliciter esse immortalem, & secundum quid immortalem, superiore enim continent inferiore

ra, & non inferiora superiora; dicimus enim corpora celestia continere ista generabilia & corruptibilia, & non è conuerso: quare cum immortale sit supra mortale magis dicendum est animam humanam simpliciter esse immortalem & secundum quid mortalem, cum immortale contineat mortale, quàm dicamus ipsam esse mortalem simpliciter & secundum quid immortalem, cum mortale non contineat immortale.

Secundum dubium, quoniam si anima est immortalis secundum quid tantum, vel igitur verè & propriè est immortalis, vel non verè & impropiè: non primum vt dictum est: neque secundum, quia si impropiè dicitur immortalis, non minus posset dici quæcunque alia res non sit: nam & impropiè posset appellari canis vel lepus: Cur igitur magis dictum est quòd sit immortalis quam canis vel lepus, cum immortale impropiè de ea dicatur.

Tertium dubium est, quoniam tota radix huius positionis innititur ei fundamento, scilicet quòd intellectus humanus non habet nisi vnum modum intelligendi, sicut & sensus & intelligentiæ vnum modum cognoscendi: modus autem ille est medius inter modum cognoscendi abstractorum simpliciter & animæ sensitivæ, cum de vtroque participet, vt enim vniuersaliter cognoscit, conuenit cum

abstractis, vt verò tale vniuersale non speculatur nisi in phantasmate & singulari conuenit cum sensu, cum totaliter non cognoscat sine materiæ appenditiis: quare concludebatur medius inter materialia, verum hoc dubitationem facit, quoniam si talis dependentia cognitionis intellectus à phantasmate est speculati vniuersale in singulari, tunc intellectus cognosceret singulare, quod à multis negatum est: Dicunt enim aliqui singulare materiale per solum sensum cognosci posse, vel dato quòd concedamus intellectum cognoscere singulare, multum tamen videtur quod nisi reflexe cognosci potest, vt 3. de anima tex. 10. videtur dicere Aristoteles, verum & hoc concesso, cum ista reflexio non potest imaginari nisi quidam discursus, vt serè omnes interpretantur, qui discursus non fit nisi in tempore, & post simplicium cognitionem: Ergo autè compositionem & diuisionem, & consequenter, discursum, speculabitur vniuersale & non in singulari: ergo positio falso innititur fundamento.

In quo ad dubitationes istas respon-
detur.

CAPVT XII.

AD primam igitur dubitationem dici-
tur longè distare continere à partici-
pare: continere enim se habet per modum
formæ, & contineri per modum materiæ,
quare continens est perfectum & super
excellens, ipsum autem contentum est im-
perfectum & excessum; verum è contrario
est de participante & participato, parti-
cipatum namque se habet per modum
causæ & excedentis, participans verò per
modum effectus & excessi, quare non con-
uenienter dicimus intellectum humanum
continuere diuina & immortalitatem, verum
è contra sed rectè dicimus intellectum hu-
manum participare de diuinitate & im-
mortalitate, & non è contra, quare Ari-
stoteles 1. de part. cap. 10. non dixit, so-
lus homo diuinitatem & immortalitatem
continet, sed dixit, solus homo diuini-
tatis & immortalitatis est particeps, vel
maximè; quod verbum additum est, quia
& cætera mortalia de diuinitate partici-
pant; nam in omnibus naturæ numen est,
vt idem dicit Aristoteles ex Heracliti sen-
tentia 1. de part. cap. vii. Verum cætera

mortalia non tantum sicut homo: idem
quoque reperit 4. de part. cap. 9. quapro-
pter ratio cogebat quod intellectus hu-
manus immortalitatem non contineret,
non autem quòd immortalitatem non
participaret, quod ponimus, scias etiam
quod sicut aliquid verè mortale immorta-
litas est particeps, imò omne producti-
uum sibi similis est sic immortalitatis par-
ticeps, sicut dicitur 2. de anima tex. 34. &
35. Ita aliquid immortale mortalitatis &
caduci videtur particeps; Commentator
enim 2. de cælo com. & 49. reddens cau-
sam de macula lunæ dicit esse, quia luna
est de natura terræ, citatque Aristotelem
lib. de anim. verum manifestius hoc dicit
lib. de proprietatibus elementorum, ponit
enim cætera elementa ab aliis erraticis
participari, non igitur inconuenit & mor-
tale immortalitatis, & immortale mortali par-
ticipare.

Ad secundam dubitationem dicitur quòd
etsi inter proprie & improprie non datur
medium, tamen per participationem pro-
prietatum datur medium, sicut licet
inter substantiam & accidens non da-
tur medium nihil enim est quod non
sit vel substantia vel accidens; ta-
men aliquid ponitur participare de pro-
prietatibus vtriusque, sicut & moueri se-
cundum partem ponitur medium inter
moueri per se & moueri per accideus, vt
dicitur 5. phys. quare animus humanus

etiam improprie dicatur immortalis, quia verè mortalis est, participat tamen de proprietatibus immortalitatis, cum vniuersale cognoscat, tametsi eiusmodi cognitio valde tenuis & obscura sit; non sic autem est de cane & lepore quantum ad istam operationem: Quare obiectio ibi facta cessat: quod si dicatur nos multum vilificare intellectum humanum, cum ipsum vix umbram intellectus affirmamus: hinc quidem dicitur, quod verè comparando ipsum intelligentis umbra est: Quod etiam docet Aristoteles, & in erratis de anima & 2. metaph. Non enim verè appellatur intellectualis, sed rationalis; intellectus enim simplex intuitu omnia intuetur: At ratiocinatio discursu, compositione, & cum tempore, quæ omnia attestantur super imperfectione & materialitate eius; sunt enim hæ conditiones materiæ: Si verò ipsum humanum intellectum comparaueris ad cætera generabilia & corruptibilia primum gradum nobilitatis obtinebit, quamquam corpus imbecillissimum & ferè infinitis infirmitatibus obnoxium deteriorisque conditionis quam sint ferè omnes bestię, vt optime Plinius lib 7. natur. hist. manifestat: Adde insuper quod homo, vel est subiectus, vel aliis dominatur; si subiectus est consideret pessimam suam sortem, cum vix de mille millibus dominantibus vnus

mediocri virtutis reperciatur, imò quasi semper in potestate constituti sunt amentes, ignorantes, omnique vitiorum genere referri quam dura autem sit huiusmodi fors satis liquet, cum nullum genus animalium sic ab aliquo suæ speciei premitur: si verò aliis dominetur, quam iniqua sit tyrannis satis abundè & Plato de Repub. & Aristoteles in Polit. declarant, ponuntque longe deteriorem esse tyrannidis conditionem quam subiectum quacumque subiectione: Quicumque igitur tantum magnificat hominem, non consideret ea quæ non experitur, sed ea quæ scit & ante oculos habet.

Ad tertiam autem dubitationem dicendum est quod quidam grauissimi interpretes D. Thomæ exponentes articulum 7. quæst. 84. primæ partis summæ, vbi de hac conuersione tractat D. Thomas, dicunt singulare reflexe intelligi, & quod huiusmodi reflexio est quædam argutio, dicuntque quod vniuersale non cognoscitur in aliquo singulari verum in aliquo particulari, verbi causa quod homo non cognoscitur in Socrate vel in Platone, sed in aliquo homine: aliquis autem homo ad hominem se habet infra terminos primi modi dicendi per se, quamuis non sit primo in tali modo, est tamen infra limites eius, sicut se habent perfectum & imperfectum ad vnamquamque rem; neque

homo est prior aliquo homine, cum conuertatur subsistendi consequentia, nam si homo est, est aliquis homo, & si aliquis homo est, homo est, quod esse non potest homo esset prior aliquo homine; hæc autem dicta apud me sunt valde ambigua, & primò quidem quod homo cognoscitur in aliquo homine, sed non in Socrate, neque in aliquo singulari, istud quidem in primis videtur esse contra experimentum; quoniam quantumcunque immateriale vel vniuersale cognoscamus semper nobis formamus aliquod idolum in cogitativa in quo illud specularumur, vt & D. Thomas ibidem dicit, modo tamen idolum est quoddam singulare & singulariter representans. ratioque ad illud tendit, nam vult probare nos intelligere per conuersionem ad phantasmata quod fingi non potest nisi singulare; quoniam homo est in Socrate, & equus in hoc equo: etenim hæc sunt eius verba, quare ex eo quod homo est in hoc phantasmate, aliter enim probatio non esset conueniens: non enim ex eo quod est indifferenter in aliquo homine cognoscit in hoc phantasmate, & certe huius interpretis dictum litteræ contradicit, sic enim stat littera, cognoscit in aliquo Indiuiduo quod manifestat per verba subsequenta, sequitur enim, natura humana est in hoc homine, & equina in hoc equo: Amplius difficillimum est

apud me intelligere illam argumentationem, cum hoc quod mihi videretur multipliciter deficere: nam ex primo priorum omnis vera argumentatio habet aliquam propositionem vniuersalem, quoniam singulare ex singulari inferitur, vniuersalis autem propositio inductione habetur, vt 1. & 2. post. pater: Inductio autem est singularium, vt satis notum est: quare in cognitione singularis præsupponitur singularis cognitio: Amplius si ad intellectum Socratis indigemus illa obscurissima arguitione quam ipse dicit, tunc magnum tempus apponeretur ad cognoscendum Socratem post hominis cognitionem, ego quoque fateor me intelligere Socratem esse hominem, nihilque de illa arguitione intelligo, puerique & idiotæ discursu carentes nescirēt hoc esse hominem & illud canem, cum arguitione illam non habeant; Præterea aliquis homo secundum ipsum non est singulare licet deteminer hominem, sed nihil videtur in aliquo homine esse determinatiuum hominis nisi illud syncategorema (aliquis) quod non videtur, cum in se plus habeat quàm homo & tamen determinans debet se habere in minus quàm determinatum; Præterea quod ipse dicit hominem & aliquem hominem esse simul, quoniam mutuo se inferunt; verum eodem argumento si omnia singularia contenta sub homi-

ne accipiantur eodem modo sub disiunctiōe se inferent cum subsistendi consequentia; nemini tamen dubium est quod homo secundum intellectum est quod singulari, quamuis non secundum rem, & de prima est sermo; Porphyrius namque in communitatibus probat genus prius esse differentiis & speciebus, quoniam sublato genere nec sunt species nec differentiae, verum ipsis sublatis non aufertur genus, quod equidem intelligi nequit secundum rem, sed tantum secundum intellectum: Quare mihi dicendum videtur quod intelligit hominem in singulari indeterminate tamen; quoniam etsi nunc intelligo hominem in Socrate, possum tamen & in Platone, & in quouis alio, dummodo sit in aliquo singulari; sicut omne corpus est in vno loco singulari, indeterminate tamen, diciturque quod simul tempore cognoscit vniuersale & singulare, licet prius natura vniuersale, quamquam non desint qui singulare prius intelligi affirmant, & ut existimo nedum natura verum & tempore, cum ponant vniuersalis cognitionem per comparationem singularium haberi; verum pro nunc cum prima opinione transeamus: Cumque dicebatur quod singulare non cognoscitur nisi reflexe ex 3. de anima, quamuis Themistius & Auerroes sic illa verba non interpretatur: verum hoc nunc con-

cesso dicimus vere & proprie talem intellectiōem esse reflectiōem & conuersiōem ad phantasmata, ut verbis D. Thomae utar quod apertum est videre, num. 8. de physico auditu in ea parte in qua ostendit motus reflexos non continuari, desinit motum reflexum cum esse qui in idem terminatur à quo incepit; verum cum anima humana per cogitatiuam comprehendit singulare primò, deinde eadem per intellectum vniuersale comprehendat quod tamen in eodem singulari specularatur quod per phantasiā cognitum est, vere reditum facit, & per consequens conuersiōem, quoniam ex singulari per phantasiā cognitio, eadem anima per intellectum ad idem redit; neque satis video quomodo syllogismus vel argumentatio reflexio vel conuersio cōmode nuncupari possunt, cum non ex eodem in idem, verum ex diuerso in diuersum procedant, eademque specie vtrumque comprehenditur, licet non æque primò: neque inconuenit plura simul intelligi dum per vnam speciem intelligantur: magis autem hoc quam illud singulare comprehendit, quoniam huius est phantasma, non illius: etenim ex huius leonis inspectiōe leonē & hunc leonē intelligo, non tamen magis leonē & hoc quam ex illo qui moratur in syluis: etenim si illum inspicere non minus leonem intelligerem,

verūm hunc intelligo & non cum qui in syluis, quia huius & non illius phantasma habeo, quare fundamentum stat.

CAPVT XIII.

In quo multa ardua difficultates mouentur aduersus id quod dictum est.

VERūm aduersus positionem hanc maiores difficultates insurgunt, quibus quantum video satisfacere non leue est.

Primo, quia si anima humana est mortalis, quemadmodum conclusum est, tunc non dabitur vltimus finis hominis quā homo est, & sic non erit felicitabilis; sed huius oppositum ponitur ab Aristotele 1. ethic: vt satis liquet. Est etiam contra commune dictum, vbi dicitur quod homo est animal felicitabile, cum sit rationis capax: Quod etiam patet ex suo opposito, cum 2. phys. diffortunium seu infelicitas non cadit in bestias, sed tantum in rationalia: Ergo anima non est mortalis, Omnia patent excepta conditionali quæ est maior propositio, scilicet quod si esset mortalis non esset vltimus finis hominis quā hominis, quæ sic probatur, quoniam si quis esset vltimus finis

talis

talis cum in parte vegetatiua & sensitiua neque in bonis corporis vel fortunæ poni possit, vt satis stricte Aristoteles 1. ethic. demonstrat, & Boetius copiose 2. & 3. de consolatione. & D. Thomas lib. 3. contra Gentiles: Ergo in bonis animi seu eius virtutibus poneretur eius felicitas: Verūm cum virtutes animi diuidatur in morales & intellectuales, & in moralibus felicitas poni non possit, vt citati viri lucide ostendunt, restat quod intellectualibus: Diuisis autem intellectualibus in suas partes, vt 6. ethic. patet, in nulla videtur rationabiliter poni posse felicitas, præterquā in habitu sapientiæ, quæ præcipue de Deo contemplatur, sicut plana videtur Aristotelis sententia 10. ethic sed & hoc ex multis rationibus refellitur: Primo quidem, quoniam talis cognitio exigit hominem valde excellentis ingenij, & præter hoc totaliter abdicatum à rebus mundanis, bonæ naturæ, scilicet sanæ & non indigentem necessariis: verūm tale rarissimi esse possunt, etiam in longis sæculis vix vnus reperitur, quod docet quotidiana experientia, & historiæ declarant: hoc autem repugnat rationi felicitatis, quia est bonum conueniens cuiuslibet homini non orbatō, cum quilibet homo naturaliter eam desideret: Amplius quoniam talis cognitio valde debilis est: & multum incerta, cum magis sit

E

opinativa, quam scientifica, quod declarant diversæ opiniones: cum vix duo in talibus reperiantur consentientes, nosterque modus intelligendi idem demonstrat, qui est per sensus, & talia remotissima sunt à sensibus: quo fit ut magis ignorantia quam cognitio, & suspicio quam certitudo debeat appellari: quis autem hanc ponet esse felicitatem cum in felicitate quiescimus, in hac vero titubamus & non quiescimus? Insuper felicitas rationem habet termini, hæc verò tota est in via cum nullus tantum scit quantum scire potest, imò quanto magis scit tanto magis scire desiderat: Præterea ad istam capeffendam, quot artes, quot scientiæ, quot labores, quot vigilæ sunt requisitæ: quare cum vix vita sufficiat pro vna arte capeffenda, quomodo ad talem finem pervenire poterit? Cùmque quis intuebitur quam incertus sit de vita sua, de viribus suis, de eventibus potentibus eum impedire & tollere eum de medio, quomodo tantum & tam difficile iter aggreditur? Amplius cum tempus generationis talis felicitatis sit maximum, viaque perveniendi difficillima, oportet enim hominem se quasi totum abdicare à corpore, cùm sit in corpore, & dubius est de eventu: & etiam postquam pervenerit, in momento eam amittere, vel moriendo, vel ex aliquo alio casu, quomodo igitur ista

non verius nuncupabitur infelicitas quam felicitas? Quare non irrationabiliter multi dixerunt si anima humana mortalis est longe deteriorem esse conditionem hominis quam bestia cuiusvis, inspecta hominis imbecillitate quantum ad corpus, quod tot infirmitatibus est subiectum, & animi inquietudine, qui semper huc atque illuc vertitur.

Secundò quia stante animi humani mortalitate, homo in nullo casu quantumcunque vigentissimo debet eligere mortem: & sic remoueretur fortitudo quæ præcipit contemnere mortem, & quòd pro patria & bono publico debemus mortem eligere, neque pro amico deberemus exponere animam nostram, imò quodcunque scelus & nefas perpetrare magisque mortem subire, quòd est contra Aristotelem 3. ethic. & 9. eiusdem: & contra naturam, cuius signum est quod naturaliter odimus ista facientes etiam pro eorum vita tuenda, eosque vituperamus, naturaliter autem contraria facientes amamus & laudamus. Quòd autem hoc sequatur satis patet, quia electio habet rationem propriam boni, modo mors totum bonum destruit, nihilque in ea est eligibilis: quod etiam patet ex Platone in Phædone, ubi testatur mortem æquo animò non esse ferendam nisi spes esset de meliori vita: dicit quoque 5. de legibus, qui hanc

vitam summum bonum censet eam decorat. D. 3. Thomas etiam ethic. quasi dubitat quomodo ponentes animam esse mortalem possunt eligere mortem, & in expositione symboli Apostolorum dicit super parte illa (carnis resurrectionem) quod proculdubio nisi esset spes resurrectionis quodeunque flagitium esset potius perpetrandum quam morientum.

Tertio, quia sequitur aut Deum non esse gubernatorem Vniuersi aut iniquum, quorum vtrumque scelus est: nam si non omnia gubernaret non esset Deus, & si Deus, summum bonum, cum nihil potentialitatis habeat, & si summum bonum, quomodo in eo iniquitas? Hoc autem apertum est videre, quia tot mala in hoc mundo sunt quæ ignota hominibus sunt, & si nota impunita reliquuntur, imò sæpe pro malo maxima bona reportant: è contra de bonis qui vel non cognoscuntur vel si cognoscuntur remanent sine præmio, & multoties mortem & damna sustinent: hæc autem vel non cognoscit Deus, vel si cognoscit, & sic impunita vel sine præmio relinquat, sicut dicit Hieronymus Deus non est.

Quarto, quia omnes leges tam quæ fuerunt quam quæ sunt, ponunt animam post corpus remanere, & sic hoc est maximum famosum & in toto orbe celebra-

tum: quare vel oportet dicere animam esse immortalem, vel quod totus mundus decipitur, famosumque ex toto esset falsum, quod tamen Philosophus in de Somno & vigilia negat.

Quinto, quia multa sunt experimenta per quæ euidenter comprehendi potest eius immortalitas: Plato namque in Phædone refert, quod circa monumenta visa sunt phantasmata vmbrosa animarum, & hæc sunt animæ malorum hominum: dicit etiam 9. de legibus occisorum animas sæpe interfectores hostiliter insequi, propter quod aliqui existimauerunt ad presentiam interfectoris vulnera sanguinem emittere: refert quoque 10. de Repub. quendam Pamphilum à mortuis resurrectisse quide pœnis & malorum cruciatibus horrenda referebat: Plinius quoque iunior narrat Athenis infamem fuisse domum in qua & simulacrum horridi senis aspiciebatur, & strepitus audiebatur, atque Athenodorum Tharsensem philosophum simulacrum illud vidisse conductâ domo, eoque duce comperisse in area domus sub terra ossibus incerta catenis, & sicut mos erat sepelisse, domum deinde illam à strepitu liberatam: refertque Possidonius Stoicus quod duo quidem Arcades familiares cum Megaram venissent, alter ad hospitium, qui vi cœnati quicuerunt, nocte visus est in somnis

ei qui erat in hospitio ille alter orare vs
subueniret quod sibi à caupone interitus
pararetur. hic primo territus sumno sur-
rexit, deinde cum se collegisset, idque
visum pro nihilo habendum duxisset re-
cubuit, tum ei dormienti ille idem visus
est rogare vt quoniam sibi viuo non sub-
uenisset, mortem suam saltem ne inultam
esse pareretur, se interfectum à caupone
in plaustrum esse coniectum, & supra
stercus iniectum petere vt mane adesset ad
portam priusquam plaustrum ex oppido
exiret, hoc ergo somnio commotus, ma-
ne bubulco præsto ad portam affuit, quæ-
sivit quid esset in plaustro, ille perterritus
fugit, mortuus erutus est, caupo re para-
facta pœnas dedit. Simonides quoque cum
ignotum quendam proiectum mortuum
vidisset eum que humasset, haberetque in
animo nauem conscendere, moueri visus
est ne id faceret ab eo quem sepultura af-
fecerat, si nauigasset naufragio peritu-
rum, redijt Simonides, cæteri naufragium
fecerunt: infinitaque huiusmodi adduci
possent: Testor ego quoque me multa per
somnia habuisse, quæ quasi consilia sunt,
quare animas defunctorum esse aperte
hæc videntur declarare.

Sexto, quia multa leguntur, & experi-
entia sentiuntur, quod quidam à dæmo-
nibus vexantur, qui & præterita & futu-
ra prænuntiant, referuntque se esse animas

aliquorum defunctorum: experimenta
autem negare est impudentiæ & vesaniæ,

Septimo, quia & Aristoteles videtur
ponere animas immortales, tum quia 1.
Ethic. dicit pro nepotum infortunia ali-
quid facere ad animas defunctorum, tum
quia ponit eas præmiari post mortem,
nam lib. 2. œconom. cap. 2. sermonem faci-
ens de Alceste & Penelope dicit quod fa-
ctæ in malis fideles sibi præparauerunt
gloriam immortalem, & iustæ à viris ho-
noratæ sunt, neque à Diis sunt imme-
rita.

Octauo, quia omnes huius sententiæ
sectatores fuerunt & sunt viri impiissimi
& scelestissimi sicut Epicurus ignauus, fla-
gitiosus Aristippus, insanus Lucretius, Dia-
goras dicitur Athenis Epicureus, bestialissimus
Sardanapalus, & omnes quorum conscien-
tia premitur à flagitiosis criminibus: At
contra viri sancti & iusti quorum imma-
culata est conscientia asseuerentur eam
immortalem pronuntiant: Quare Plato
epist. ad Dionysium quæ incipit, Audiui
ex Archedemo, vbi sic dicit, sit enim na-
tura quadam vt ignauissimi homines nihil
curent quæ sit de ipsius futura opinio, pro-
batissimi autem viri cuncta faciunt quò in
futuris sæculis bene de se loquentes homi-
nes audiant: quàm ego coniecturam facio
esse aliquem sensum his, qui mortui sunt
rerum nostrarum, quoniam optimi animi

sic fortè diuinant, deterrimi nequaquam:
validiora verò sunt diuinorum virorum
præfagia quàm aliorum,

In quo ad obiecta respondetur.

CAPVT XIV.

ARduum quippe & onerosum mihi
videatur his argumentationibus satisfacere, & eo præsertim, quoniam famosum est animam post mortem remanere, & vt 2. metaph. scribitur, difficile est contra consuetudinem loqui, verum quantum dabitur facultas in materia, saltem probabiliter dicere conabimur.

Pro responsione igitur ad primum, sciendum est quod vnaquæque res saltem perfecta habeat aliquem finem, eumque finis boni rationem obrineat vt dicitur 2. Metaph. non tamen quod est magis bonum det vnicuique rei pro fine assignari, sed solum secundum quod conuenit illi naturæ & ei proportionatur: nam etsi sentire melius est quàm non sentire, non tamen lapidi conuenit sentire neque esset bonum lapidi, sic enim non amplius esset lapis, quare assignando finem homini si talem qualem Deo & intelligentiis assignaremus non conueniens foret assigna-

tio, quandoquidem sic non esset homo: Secundo accipiendum est & maxime memoriam mandandum, quod totum genus humanum vni singulari homini comparari potest, in vno autem individuo humano sunt multiplicia & diuersa membra, quæ & ad diuersa officia siue diuersos fines proximos sunt ordinata, cum hoc tamen quod omnia ad vnum finem deputata sunt quare omnia illa in aliquibus debent communicari; quod si ordo iste præuaricaretur, aut homo non esset, aut incommodè omnia verò membra ordinantur in communem utilitatem ipsius hominis; & aut vnum est necessarium altero, & e contra, aut saltem vtile; licet aliquando & illud magis, illud verò minus; vnde cor necessarium est cerebro, & cerebrum cordi, corque necessarium est manui, manus verò utilis cordi: & dextera utilis sinistra, & sinistra dextræ, omniaque membra communicant in vita & naturali calore, indigentque spiritu & sanguine, sicut ex libro de animalibus apertum est videre: vltraque hæc in quibus communicant singulum membrum singulare habet officium, cor enim vnum, cerebrum alterum, hepar aliud, & sic de residuis, vt eodem lib. de anim. declarat Aristoteles, verum copiosius Galenus libro de vtilitate particularum: hæc autem officia siue opera non sunt æqualia, verum

vnum prius, & alterum posterius, vnum perfectius, & alterum imperfectius; nā secundum Aristotelem cum cor sit nobilissimum & primum, ideo officium eius est nobilissimum & primum, & sic de reliquis discurrendo; & quantumcumque cerebrum verbi causa non sit ita perfectum sicut cor, in suo tamen genere potest esse perfectum: quare sicut omnia membra inter se habent latitudinem & diuersitatem, ita vnumquodque genus membri, infra tamen certos terminos, etenim neque omnia corda sunt æquè magna vel consimiliter calida, & sic de residuis membris illud quoque obseruandum est quod quantumcumque inter ista membra sit tanta diuersitas non tamen ea & talis vt discordia pariat, sed debet esse commensurata diuersitas; quod si vltra modum fiat, aut perditio individui, aut ægritudo consequitur; si etiam rō esset illa commensurata diuersitas, individuum minime constare posset; etenim si omnia membra essent aut cor, aut oculus, animal non esset, veluti in symphoniis & concentibus si omnes voces essent vnius ordinis non causaretur concentus & delectatio, taliterque disposita sunt vt neque vniuersum individuum, neque aliqua eius pars meliori modo potest esse disposita quam sit, sicut Plato in Timæo dixit quod Deus dedit vnicuique

quod optimum sibi & vniuerso; Eodem itaque pacto censendum est de toto genere humano; vniuersum namque humanum genus est sicut vnum corpus ex diuersis membris constitutum quæ & diuersa habent officia, in communem tamen utilitatem generis humani ordinata, vnumque tribuit alteri, & ab eodem cui tribuit recipit, reciprocaque habent opera: neque omnia possunt esse æqualis perfectionis, sed quibusdam data sunt perfectiora; hæcque inæqualitas si tolleretur, aut genus humanum periret, aut non incommode constaret: habent tamen aliqua in quibus omnia aut fere omnia communicant, seculus enim non essent partes vnius generis, & ad vnum commune bonum tendentia, sicut de vnius singularis hominis membris dicebatur; Neque inæqualitas inter homines, commensurata tamen, debet discordiam parere; imò sicut in symphonia vocum commensurata diuersitas concertum delectabilem facit; sic commensurata diuersitas inter homines perfectum, pulchrum, decorum, & delectabilem generat: incommensurata verò contrarium: his igitur sic digestis, dicamus quòd omnes homines ad huiusmodi finem communem consequendum debent in tribus intellectibus communicare, scilicet speculatio, practico, & factiuo: nullus enim homo est non orbus, & in ætate debita consti-

tutus, quialiquid horum trium intellectu-
 tum non habeat; veluti nullum est
 membrum quod sanguine & calore natu-
 rali non participat: vnusquisque etenim
 homo habet aliquid de speculatione, &
 forte in vnaquaque scientia speculatiua,
 quia saltem principia quæ vt 2. metaph.
 dicitur sunt sicut ianuarum domus, quas nul-
 lus ignorat, quis enim est qui prima
 principia ignoret; veluti de quolibet di-
 citur esse vel non esse, non contingit idem
 simul esse & non esse, quis omnino Dei
 ignarus, entis, vnus, veri, boni; & sic de
 reliquis, quod nimis onerosum esset per-
 currere, hæc autem ad Metaphysicam
 pertinent: De naturali quoque manife-
 stum est, cum ista subiaceant sensibus quæ
 primo intellectui occurrunt; in ellathe-
 matica quoque illud clarum est videre,
 cum sine numeris & figuris vita humana
 duci non possit, omnesque homines, ho-
 ras, dies, menses, & annos cognoscunt,
 multaque alia quæ sunt Astronomici ne-
 gotij, non minusque nisi cæcus sit aliquid
 de visionibus cognoscit, quod est opus
 Perspectiuæ, nisi quis surdus sit de con-
 ceniibus quod ad Musicam spectat, quid
 dicam autem de Rhetorica & Diale-
 ctica? quandoquidem Aristoteles in
 proemio Rhetoricæ dicat, propter quod
 & modo quædam omnes participant am-

babus: De intellectu autem operatiuo
 qui est circa mores, respublicas, & res
 domesticas illud quidem apertissimum
 est, cum vniciuique datum sit bonum &
 malum cognoscere, esse partem ciuita-
 tis & familiæ, etenim huiusmodi intelle-
 ctus verè & proprie humanus nuncupa-
 tur, vt Plato in de Republica & Aristote-
 les in Ethicis testantur: de factiuo autem
 intellectu illud in propatulo est, quando-
 quidem nullus homo sine hoc vitam de-
 gere potest: etenim sine mechanicis &
 necessarijs ad vitam homo non potest du-
 rare, verum scire oportet quod tamen si
 vnusquisque homo de tribus enumeratis
 intellectibus ex toto non priuetur, non
 tamen homo æqualiter se habet ad hos:
 Nam speculatiuus intellectus non est ho-
 minis, sed Deorum vt tradit Aristoteles
 10. Ethic. & Plato in Timæo, maximum
 donum Deorum est Philosophia; quare
 nullo pacto in hoc homo cum cæteris
 mortalibus communicat; Ideo etsi ho-
 mines omnes aliquid huius habent, exactè
 tamen & perfecte paucissimi & habent &
 habere possunt, propter quod contingit
 quod ea pars generis humani quæ se to-
 tam speculationi tradit, eam proportio-
 nem tenet in genere hominum quàm eor
 in genere membrorum, quamquam & la-
 titudo modorum sit vt quidam mathe-
 matici, quidam phisici, quidam medici

quidam verò methaphysici sint, interque omnes istos modos est latitudo, sicut salis liquor: intellectus autem factivus qui infimus & mechanicus est omnibus quidem hominibus est communis, imò & bestiarum hoc participant, ut docet Aristoteles li. de hist. anima! cum multarum bestiarum causas construunt, multaque alia quæ intellectum factivum præstandant, hæcque maxime necessarius est, adeo ut maior pars hominum circa hunc detenta sit; quare femineus sexus fere ex toto huic incombis, ut texere, filare, suere, &c. maximaque hominum pars agriculturæ vacat, deinde diversis artibus, neque qui vni incumbit, alteri artificio commode incumbere potest, quapropter Plato in de Repub. & Aristoteles in Polit. inserunt ut quemadmodum vnum membrum commode non exerceat diversa officia, sic nec vnus artifex diversis artibus diversis artibus vacare debet, neutrum enim consequetur, operarius autem intellectus, vere conuenit homini & vnusquisque homo non orbatus perfecte eum consequi potest, & secundum eum simpliciter & absolute homo dicitur bonus & malus: secundum verò speculationem & factivum nisi secundum quid, & cum determinatione: secundum namque virtutes & vitia homo dicitur bonus homo, & malus homo: at

bonus methaphysicus non bonus homo dicitur, sed bonus metaphysicus: bonifque dominicator non bonus absolute, sed bonus dominicator nuncupatur: quia propter homo non indigne fert, si non metaphysicus, physicus, vel faber appelletur: at si fur, intemperatus, iniustus, imprudens, vel aliquid huiusmodi vitiosum dicatur, maxime indignatur & excandescit, tanquam esse studiosum vel vitiosum humanum sit, & in nostra potestate repositum: At esse philosophum, vel dominicatore non nostrum est neque homini necessarium; Quo fit ut omnes homines possint & debeant esse bene morigerati, non autem omnes philosophi, mathematici, dominicatores, &c. neque enim constaret genus humanum nisi esset tanta diuersitas, sicut supra de membris dictum est: Redeunt igitur ad propositum dicimus quod finis generis humani in vniuersali est participare de illis tribus intellectibus, secundum quos etiam homines inter se communicant & viuunt, & vnus alteri aut est utilis aut necessarius, sicut omnia membra in vno homine communicant in spiritu vitali, & habent operationes mutuas inter se; & ab hoc sine homo absolui non potest: verum quantum ad intellectum practicum qui proprie hominis est, quilibet homo perfecte debet habere: Ad hoc enim ut genus huma-

num recte conseruetur, quilibet homo debet esse virtuosus moraliter, & quantum possibile est carere vitio, sibi que imputatum est vitium tanquam suum in quocunque statu reperitur, siue egenus, siue pauper, siue diues, siue mediocris, siue opulens: De alijs autem intellectibus non est necessarium, imò neque possibile, neque conuenit generi humano: non enim constaret mundus si quilibet esset speculatiuus, imò neque ipse, cum impossibile sit vnum genus hominum vt pote physicum sibi esse sufficiens, neque esset tantum domiciatorum genus, vel aliquid huiusmodi, neque fieri potest vt vni perfecte exerceat opera alterius, nedum omnium sicut contingit in membris, quare vniuersalis finis generis humani est secundum quid de speculatiuo & factiuis participare, perfecte autem de practico, vniuersum enim perfectissime conseruetur si omnes homines essent studiosi & optimi, sed non si omnes essent philosophi, vel fabri, vel domiciatores, neque ita est in virtutibus moralibus sicut in artibus & scientiis, quòd vna impediatur aliam, & incumbere vni impediatur incumbere alteri: verum vt dicitur in ethicis, virtutes morales sunt connexæ, & qui perfecte habet vnã habet omnes, quare omnes debent esse studiosi & boni, esse verò philosophum, mathematicum, architectum sunt fines parciales, sicut ce-

rebrum habet proprium officium, & hepatis suum, neque ista inæqualitas in genere humano debet parere inuidiam & lites inter ea, sicut neque diuersitas in membris, imò vnionem & pacem, maxime cum quilibet debet esse moralis à quotalia delegata sunt, & sicut vnumquodque elementum secundum totum categorice est debite situatum, aliqua tamen pars ipsius melius quàm alia, non enim quælibet pars ignis tangit sphaeram lunæ, nisi vt toti coniuncta est, neque quælibet pars terræ est centrum mundi, nisi ratione totius, ita non quilibet habet vltimum finem qui conuenit parti nisi vt pars generis humani, sufficit autem habere communem finem humanum, quapropter ad rationem dicitur quod si homo mortalis est, quilibet homo potest habere finem qui vniuersaliter conuenit homini, qui tamen competit parti perfectissime non potest neque conuenit, sicut non quodlibet membrum potest habere perfectionem cordis & oculi, imò non constaret animali sic si in quolibet homo esset speculatiuus, non constaret communitas humana, quare & plura climata, & diuersæ regiones sunt necessariae; felicitas igitur non stat in habitu speculatiuo per demonstrationem, tanquam conueniens vniuersaliter generi humano, sed tanquam primæ parti principali eius; & quantumcumque ceteræ partes ad talem felicitatem

peruenire non possint, non tamen ex toto priuantur felicitate, cum aliquid speculatiui, & aliquid factiui habere possint, perfecteque practici, qui habitus quasi unumquemque beatificare potest agricola, enim vel faber, egenus, vel diues, si moralis sit, felix nuncupari potest, & vere nuncupatur, sorteque sua contentus abit; cum hoc quod etiam præter felicitatem moralem potest appellari felix agricola, vel felix domificator, si feliciter in agricultura operetur, vel in construenda domo: licet non tam proprie propter hoc felix nuncupetur; hæc enim non sunt in potestate humana, sicut virtutes & vitia; non igitur genus humanum a suo sine frustratur, nisi seipsum talem faciat; & quod vltèris addebarur, quoniam talis speculatio non videtur posse facere hominem felicem cum sit valde debilis & obscura; huic dicitur quod tamen in ordine ad æterna huiusmodi sit, & ad eam quæ intelligentiarum, tamen inter res morales nihil excellentius haberi potest, sicut Plato in Timæo dixit; neque mortalis immortalem felicitatem appetere debet, quoniam immortale mortali non conuenit, sicut ira immortalis non conuenit homini mortali, vt 2. rhetor. dicit Aristoteles; quare primo suppositum quod unicuique rei proportionatus finis assignetur; si enim homo sit temperatus non impossibilia appetet, neque si conueniunt, talem enim ha-

bere felicitatem est proprium Deorum qui nullo modo a materia & transmutatione dependent; Cuius oppositum contingit in humano genere quod est medium inter mortalia; & cum vltèris dicebatur quia finis debet quietare, hoc autem hominis intellectum & voluntatem non quietare hinc dicitur quod Aristoteles in fine 1. ethic non ponit felicitatem humanam tanquam perfecte quietantem, imò ponit quod quantumcumque homo sit felix non tamen tam stabilis est quin multa perturbent ipsū, non enim esset homo, verum non remouent a felicitate, sicut non quibus ventus euellit arborem, licet moueat folia: quare in humana felicitate sufficit stabilitas non remouibilis, licet aliquantulum conturbabilis, imò quod plus est & in quacunque ætate: in iuuenili enim si exactam non habet cognitionem quæ in virili congruit, dummodo habeat iuuenili congruentem contentus est pro illa ætate, neque amplius appetit quam sibi conueniat, quare neque angustabitur vt dicebatur: & cum vltèris procedebatur quod nunquam tanta scire potest, nec tam clarè quin clariùs: dico quod hoc non tollit felicitatem eius, dummodo tantum habeat quantum sibi pro illo statu continet, & ex parte sui non deficiat: Nam temperati appetitus est tantum appetere quantum diligere potest: ita temperati, est contentari eo quod sibi conuenit

& habere potest : & cum vlteriùs adiungebatur cum homo sciat se citò amissurum scientiam , & quod multis modis auferi potest , magis sibi erit miseria quàm felicitas : hinc dicitur quod illiberalis hominis est non velle restituere quod gratis accepit , cum homo præsupponitur mortalis : Nam & purgatoriam antiqui appellauerunt , cum ea lege receperit vt sciat naturæ concessuram , gratias Deo & naturæ ager , semperque erit paratus mori neque mortem timebit , cū vanus sit timor de inenitabilibus , nihilque mali conspiciat in morte : Cumque vltcrius inferebatur quod hominis conditio longe peior esset quocunque bruto : certe mea sententia hoc non est philosophicè dictum , cum opera bestialia quantumcumque quæta in suo genere supponantur in quæta in genere intellectualium , quis mallet esse lapidem vel ceruum longæ vitæ quàm hominem quantumcumque vilem ? cum hoc quod vir prudens in quolibet statu & temptore potest ferre animum quietum , quamuis à tribulationibus corporeis vexaretur , imò vir sapiens magis eligeret se esse in extrema necessitate , & in maximis tribulationibus quàm esse insipientem , ignauum , & vitiosum in dispositione contraria , neque verum est quòd videns immensos labores , abdicacionem à voluptatibus corporalibus , obscuram agnitionem de rebus , facilem amissionem acquisite , magis de-

clinaret ad vitia & corporalia quàm moueretur ad acquirendam scientiam , si vir iste secundum rationem operatur ; nam quæcumque modicula particula scientiæ & virtutis præponenda est omnibus delectationibus corporalibus , imò & regnis ipsiis in quibus superabundant tyrannides & vitia : Quare primum argumentum non videtur convincere animam esse immortalem.

Ad secundum in quo inferebatur quòd posita mortalitate animæ , tunc nunquam debeamus eligere mortem ; huic dicitur minime illud sequi , verum magis oppositum , nam 1. Topic. dicitur de duobus malis minus est eligendum , & 3. ethic. electio est bonorum , reuere autem malorum : Cum igitur in eligendo mortem pro patria , pro amicis , pro vitio euitando maxima virtus acquiratur , aliisque multum proficit , cum naturaliter homines huiusmodi actum laudent , nihilque pretiosius & felicitius ipsa virtute , ideo hoc maxime eligendum est : At scelus perpetrando communitati maxime nocet , quare & sibi , cum ipse pars communitatis sit , vitiumque incurrit , quo nihil infelicitius , cum desinat esse homo , vt Plato pluribus locis in de republica dicit : ideoque hoc habet rationem fugibilis : Ad adeptioem etiam illius virtutis sequitur felicitas , vel magna pars felicitatis , etsi parum duratura : At ad peccatum illud sequi-

tur miseria : nam teste Platone vitium miseria est, & tandem mors, cum propter commissum scelus non sequatur immortalitas, nisi forte secundum infamiam & vituperium : sed manifestum est minus malum esse primum quam secundum, neque magnum tempus viuere cum infamia est præponendum viuere tempore paruo cura laude, sicut vita hominis quantuncunque breuis est præponenda vitæ bestiarum quantuncunque diuturnæ : nam Aristoteles 1. ethic. dicit vitam longævam non præferendam esse vitæ breui, nisi cætera sint paria : neque per se in tali casu mors eligitur, cum nihil sit, verum actus studiosus, licet ad eum sequatur mors : sicut non committendo vitium, non renuitur vita, cum in se sit bona, sed vitium renuitur, ad cuius perpetracionem sequitur vita : Quod vero dicitur de dicto in Phedone, Plato in de republica & Critone ponit, quod sicut vita cum infirmitate incurabili est renuenda, imo è vitis aufeunda, sic anima cum peccato extirpanda est, animaque si æterno viveret in peccato summa miseria est, quandoquidem ipsi animæ nihil deterius est ipso vitio : verum illud dixit Plato quantum ad id quod de facto contingeret, si enim homines non sperarent meliorem vitam post mortem, iniquissimo animo sine dubio eam tolerarent, quia ignorant excellentiam virtutis & ignobilitatem vitij : soli enim Philosophi &

studiosi, vt dicit Plato in de republica, & Aristoteles 6. ethic. sciunt quantam delectacionem generent virtutes, & quantam miseriam ignorantia & vitia : imo Socrates in Apologia quam Plato scripsit dicit, siue animus mortalis sit, siue immortalis, nihilominus contempnenda est mors : neque aliquo pacto declinandum est à virtute quicquid accidat post mortem : eodem quoque modo existimo interpretanda esse dicta D. Thomæ super Symbolo Apostolorum : non quod scelera sint potius committenda quam mors subeunda, si anima esset mortalis, illud namque neque sapienter, neque theologicè dici censeo : sed quod homines non cognoscentes excellentiam virtutis & fœditatem vitij, omne scelus perpetrarent priusquam mori, quare ad refrenandum ditas hominum cupiditates data est spes præmij, & timor punitionis : quod etiam supposita animorum mortalitate in aliquo casu subeunda sit mors, manifestant multæ operationes bestiarum, in quibus non est dubium animas mortales esse, atque instinctu naturæ duci : refert namque Aristoteles 6. de hist. cap. 30. quod Virgilius noster 4. Georg. commemorat, apes pro sui ducis tutela & reipublicæ morti se exponere, scribitque ibidem matrem pro vore tuenda mortem subire, refertque eodem lib. 9. de hist. cap. 37. camelum morfu defixo camelajam interemisse, quod ipsū dolo cum

matre coire compulsiſſet, equumque eodem modo deceptum idem ſcelus perpetrare, at ubi rem cognouit ſe præcipitem interemiſſe. hæc autem cum natura ſiant, ſecundum rationem facta ſunt, quandoquidem ex Themiftij & Auertois ſententia, natura dirigitur ab intelligentia non errante, non ergo & in homine hoc eſt contra rationem

Ad tertium, cum inferebatur aut Deum non eſſe vniuerſorum gubernatorem, aut iniquum; huic dicitur neutrum ſequi, diciturque nullum malum eſſe eſſentialiter impunitum, neque bonum eſſentialiter irremuneratum eſſe: Pro quo ſciendum eſt, quod præmium & pœna duplex eſt, quoddam eſſentiale & inſeparabile, quoddam vero accidentale & ſeparabile; præmium eſſentiale virtutis eſt ipſamet virtus quæ hominem felicem facit, nihil enim maius natura humana habere poteſt ipſa virtute, quandoquidem ipſa ſola hominem ſecurum facit & remotum ab omni perturbatione; omnia namque in ſtudioſo conſonant, nihil timens, nihil ſperans, ſed in proſperis & aduerſis vniſormiter ſe habens, ſicut dicitur in fine 1. Ethic & Platone in Critone dixit, viro bono neque viuo neque defuncto poteſt aliquod malum contingere: Ad oppoſitum modo de vitio, pœna namque vitioſi eſt ipſum vitium, quo nihil miſerius, nihil infelicitius eſſe

poteſt

poteſt; quod autem perueſta ſit vita vitioſi, & maxime fugienda manifeſtat Ariſtoteles 7. ethic. ubi oſtendit quod vitioſo omnia diſſonant, nemini ſidus, neque vigilans, neque dormiens quieſcit, diris corporis & animi cruciatibus anguſtiatur vita infeliciſſima, adeo quod nullus ſapiens quantumcunque egenus, corpore infirmus, à bonis fortunæ deſtitutus eligeret vitam tyranni, vel alicuius potentis vitioſi, malletque ſapiens in ſua diſpoſitione permanere; itaque omnis virtuoſus virtute ſua & felicitate præmiatur: Quare Ariſtoteles 30. particula problematum problemate 10. quo quærit cur in certaminibus apponuntur præmia, at non in virtutibus & ſcientiis: Dicit hoc ideo contingere, quoniam virtus ipſa eſt ſibi præmium; nam cum præmium debeat eſſe præſtantius certamine, nihilque prudentia poteſt eſſe præſtantius, ſibi ipſi præmium eſt: At contrarium de vitio contingit, ideo nullus vitioſus impunitus relinquitur, quandoquidem vitium ipſum ſibi vitioſo ſit pœna, præmium autem vel pœna accidentales ſunt quæ ſeparari poſſunt, vt aurum vel damna qualiacunque ſint, & ſic non omne bonum remuneratum eſt, & omne malum poenitum, neque hoc inconuenit, cum accidentalia ſunt. Scire tamen oportet hic duo: primum quòd accidentale præmium longe minus eſt pœna eſſentiali, pœna namque accidentalis eſt

F

pœna damni, essentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longè minor est pœna essentiali, pœna namque accidentalis est pœna damni, essentialis vero pœna culpæ, at pœna culpæ longè deterior est pœna damni: quare nihil refert si quandoque essentialiter relinquatur dummodo essentialiter remaneat: Secundo adhuc sciendum & quod quando bonum accidentaliter præmiatur bonum essentialiter videtur diminui, neque remanet in sua perfectione, exempli causa aliquis virtuose operatur sine spe præmij, alter vero cū spe præmij, actus secundus non ita virtuosus habetur sicut primus quare magis essentialiter præmiatur eo qui non accidentaliter præmiatur eo qui accidentaliter præmiatur: eodem quoque modo qui vitiose operatur, & accidentales punitur, minus videtur puniri eo qui accidentaliter non punitur: nam pœna culpæ maior & deterior est pœna damni, & cum pœna damni adiungitur culpæ diminuitur culpam: quare non punitur accidentaliter, magis punitur essentialiter eo qui accidentaliter punitur: testatur etiā super hoc quod scribit Laërtius de Aristotele, cum enim interrogaretur Aristoteles quid ex Philosophia acquisisset, respondit, quod vos spe præmiorum facitis, & timore pœnæ fugitis, & ex amore & nobilitate virtutis facio & ex vitij vituperio fugio; cur autem aliqui

præmiantur, vel puniantur accidentaliter, aliqui vero non, non est præsentis propositi. Ad quartum, in quo dicebatur quod scire totum vniuersum esset deceptum, cum omnes leges ponant animam immortalem esse: Ad quod dicitur quod si totum nihil sit quàm iuxta partes, veluti multi existimant, cum nullas sit homo qui non decipiatur, vt dicit Plato in de Republica, non est peccatum illud concedere, imo necesse est concedere, aut quod totus mundus decipitur, aut saltem maior pars: supposito quod sint tantum tres leges, scilicet Christi, Moysis, & Mahumethi: Aut igitur omnes sunt falsæ, & sic totus mundus est deceptus, aut saltem duæ earum, & sic maior pars est decepta: verum tamen scire oportet, quod vt dicunt Plato & Aristoteles, politicus est medicus animorum, propositumque politici est facere hominem magis studiosum quàm scientem: modo secundum diuersitatem hominum diuersis ingenijs incedendum est ad hunc finem consequendum: Aliqui enim sunt homines ingenui, & bene institutæ naturæ, adeo quod ad virtutem inducuntur ex sola virtutis nobilitate, & a vitio restantur ex sola eius foeditate, & hi optime dispositi sunt, licet pauci sunt: Aliqui vero sunt minus bene dispositi, & hi præter nobilitatem virtutis, & foeditatem vitij, ex premiis, laudibus, & honoribus, vt premiis, vitupe-

riis, & infamia studiosa operantur, & vitia fugiunt, & hi in secundo gradu sunt: Alii vero propter spem alicuius boni, & timorem pœnæ corporalis studiosi efficiuntur: quare ut talem virtutem consequantur statuunt politici vel aurum, vel dignitatem, vel aliquid tale; ut vitia vero fugiant, statuunt vel in pecunia, vel in honore, vel in corpore, seu mutilando membrum, seu occidendo puniri; quidam vero ex ferocitate & perversitate naturæ nullo horum moventur, ut quotidiana docet experientia; ideo posuerunt virtuosus in alia vita præmia æterna, vitiosus vero æterna damna quæ maximè terrent, maiorque pars hominum si damni quam spe æterni boni operatur bonum, cum damna sint magis nobis cognita quam illa bona æterna, & quoniam hoc vitium ingenium omnibus hominibus potest prodelle cuiuscunque gradus sint, respiciens legislator prouidentiam viarum ad malum, intendens communi bono, sanxit animam esse immortalem, non curans de veritate, sed tantum de probitate, ut inducat homines ad virtutem; neque accusandus est politicus, sicut namque medicus multa fingit, ut ægro sanitatem restituat; sic Politicus Apologos format, ut ciues restificet; verum in his Apologis, ut dicit Auetroes in prologo 3. Phyl. proprie neque est veritas, neque falsitas: sic etiam nutri-

ces inducunt alumnos suos ad ea quæ pueris prodelle cognoscunt, quod si vir sanus esset, vel compos mentis, talibus figmentis neque medicus neque nutritus indigerent; quapropter si omnes homines essent in illo primo gradu enumerato, stante etiã in animorum mortalitate studiosi fierent, sed quasi nulli sunt illius dispositionis: quare aliis ingentis incedere necesse fuit, neque hoc inconuenit, cum humana natura ferè tota sit immersa materiæ, parumque intellectus participet: vnde magis distat homo ab intelligentiis, quam æger à sano, puer à viro, insipiens à sapiente, non itaque mirum est fratilibus vratur politicus.

In quinto autem principali duo tanguntur: vnum de his quæ visa sunt in sepulchris, alterum verò de Iouinis: At horum igitur primum dicitur primo quod multa inter historias conuenerant quæ tamen merè fabulæ sunt: Dicitur secundo quod in locis sepulchrorum, ut in pluribus, aer est valde crassus, tum ex euaporatione cadaverum, tum ex frigiditate lapidum, & multisque aliis, quæ aeris spissitudinem inducunt: verum vr̄ 3. mercor. cap. de Iude dicitur, talis aer facilliter recipit idola rerum circumstantium, sicut speculum recipit figuras: quare visa in aere sic disposito à cæcibus hominibus existimantur esse res quæ ibi videntur, sicut pueri aspicientes in speculo vel in aqua, credunt ea quæ in eis vi-

decurt vere esse ibi. Refert namque Aristoteles de quodam debilis visus aspiciente in nocte suam umbram, ipsam existimasse esse vitum insequentem ipsum, quo sit vt rudes homines propter tale accidens existiment illa esse animas defunctorum: Adiuuat etiam ad hæc imaginatio & vniuersalis fama: quare vt refert Aristoteles in secundo capite de somno & vigilia, multa ab existentibus in timore & altis passionibus, est quod vigilent, existimantur videri quæ tamen non sunt, sicut contingit ægotantibus: Tertio dicitur hoc multoties contingere propter illusiones & dolos malorum Sacerdotum, vt legitur Danielis ultimo de Idolo Bel: multi enim Sacerdotes & Templorum custodes quatuor vitutes Cardinales commutauerunt in ambitionem, auaritiam, gulam, & luxuriam, & ad hæc vitia omnia vicia consequuntur, quare vt optatis perfruantur, his fraudibus & fictionibus vituntur, sicut tempestate nostra aliquando contigit scimus: Quarto dicitur quod cum multæ Græcorum & Romanorum historiarum mirabilia referant: in ortu namque & occasu virorum memoria dignorum potentia apparuisse certissimum est. Suetonius enim Tranquillus in libro de duodecim Cæsaribus magna signa & peranes, & Deorum responsa, & multa alia narrat; non minus Plutarchus in libro de vitis illustrium virorum: Virgilius quoque noster in sine 1. Georgi hæc cecinit.

Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
 Obscenique canes, importunaque volucres,
 Signa dabant, quoties cyclopem efferuere
 in agros
 Vidimus undantem ruptis formacibus
 Etiam,
 Flammarumque globos, liquefactaque voluere saxa,
 Armorum sonitum toto Germania cælo
 Audire insolitis tremuerunt motibus Alpes,
 Vox quoque per lucos vulgè exaudita silentes
 Ingens, & simulachra modis pallentia miris
 Visa sub obscurum noctis, pecudesque locute
 Infandum sistunt amnes, terræque dehiscunt,
 Et mæstum illachrymæ templis ebur, straque sudant.

Non minus multa Lucanus commemorat, Machabæorum quoque secundo cap., sic scribitur: Eodem tempore Antiochus secundam profectioem parauit in Ægyptum, contigit autem per vniuersalem Hierosolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aera equites discurrentes, auratas stolas habentes, & hastas quasi cohortes armatas, & cursus equorum per ordinem digestos, & congressiones fieri comminans, & scutorum motus, & galeatorum multitudinem gladijs districtis, & telorum iactus, & aureo-

rum morum splendorem, omneisque generis loricarum: quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti, quare priores responsiones plene euacuare non videntur, talia autem negare videtur esse magnæ pertinaciæ, & impudentiæ, quapropter aliter dicendum est: Concesso igitur quod non sint fictiones, aut illusiones, aut nostræ imaginationes, dicendum est quod Christiani, & quasi vniuersaliter omnes leges, & Plato, & Auicenna, & multi alij, ponunt hæc fieri vel à Deo, vel per suos ministros, quos Angelos appellamus, si boni sint, si mali demones; verum est quod aliqua differentia est inter eos de qua nunc non est cura, isti que simpliciter concedunt animam humanam esse immortalem, & multiplicaram vt satis notum est, verum hoc manifeste repugnat dictis Aristotelis, cum nulla sit immaterialis substantia quæ orbem non moueat: namque 12. metaph. secundum numerum orbium ponit numerum intelligentiarum, neque est aliquis effectus hic inferior qui non reducatur secundum eum in primum motum, vt patet 8. phys. & 1. meteor. Amplius quia euidenti ratione naturali hoc videre meo monstrari non potest: quare non stabimus infra limites naturales, quod tamen polliciti sumus à principio; ideo Alexander Aphrodisæus, vt refert D.

Thomas in quæstione disputata de miraculis art. 3. & 10. in corpore quæstionis dixit hæc prouenire à substantijs separatis medijs corporibus cælestibus. secundum virtutes stellarum, secundum coniunctiones & oppositiones earum: & verè si istis effectus conceduntur secundum Peripateticos, aliter dici non potest, cum mundus totus hic inferior illi superiori sit contiguus, vt inde omnis virtus gubernetur, sicut dicitur in principio meteororum: illud quoque non irrationaliter videtur dictum: Etenim Alexander tenet Deum & intelligentias habere prouidentiam de istis inferioribus, quemadmodum ex eius sententia notat D. Thomas in expositione 56. tex. 2. de cælo: Et hoc expressè Alexander ipse confitetur in libro de fato, quare pro temporum & locorum conditionibus istis inferioribus prouidet, & de regibus, & Prophetis, atque de alijs euentibus: Quod igitur talia apparuerunt aliquando, vt dictum est libro Machabæorum, designabat bella futura sicut exitus denotauit, licet fortassis & illa enitari secundum Alexandrum poterant, cum ponat in libro de fato voluntatem liberam: neque mirandum est si talia à corporibus cælestibus figurari possunt, cum animata sint nobilissima anima, quæque omnia inferiora generent & gubernent: Consi-

mile dicatur de his quæ Titus Linius, Suetonius, Virgilius, Plutarchus, & Lucanus referunt: Nam si præcedunt signa veris, ætatis, & aliorum temporum, vt manifestum est, quanto magis illæ intelligentiæ debent esse sollicitæ de natura humana: quod quidem clarissimum est videre, non enim memini me legisse vitam alicuius viri in quacunque re, nisi in ortu & occasu multa præcesserat, imò in multis suis actibus: quodque Platonicæ genium siue dæmonem familiarem appellant, apud Peripateticos est eius genitura, quia talis natus est cum tali constellatione, ille verò cum alia, si sine illa multiplicatione dæmonum & geniorum saluare possumus superuacuum videtur illa ponere: cum hoc quod illa etiam rationi non consonant & corpora ergo cœlestia secundum suas virtutes hæc miranda producant pro mortalium utilitate, & maxime hominum, cum Diuinitatis humana natura sit particeps, refert enim Aristoteles 3. de hist. cap. 26. quod in Lemno insula ex capris mammis quas geminas iuxta genitale gerebat tantum lactis emulserunt vt colostrum inde conficerent, cumque dominus pecoris oraculum consuleret, responsum habuisse amplius incrementum peculij futurum, quod sic forte compertum est: Si itaque de pecoribus portenta dant, quanto magis de ho-

minibus; verum D. Thomas pluribus subtilibus rationibus hanc opinionem impugnat; Primò quia hæc inordinate fiunt, quæ verò à natura fiunt 2. & 8. phys. ordinate fiunt: Secundò quia aliqui fiunt effectus in huiusmodi apparitionibus, qui non possunt reduci in corpus cœleste, vt locutiones & præsertim futurorum, cum ista non possint fieri nisi ab habente intellectum, talia autem multoties sunt inanimata, aut intellectu carentia, vt quod bestia loquatur, vel in aere voces humanæ sentiantur, vel aliquid tale: Tertio quia quædam fiunt quæ virtute corporum cœlestium fieri non possunt, vt quod virgæ in serpentes vertantur, quare nulla videtur responsio: verum mihi hæc conclusionem probare non videntur: Ad primum namque dicitur quod imò talia ordinate fiunt, & quoad tempora, & quoad loca, & per causas determinatas, quia multi Astrologi sciunt ista prædicere: Et de prodigijs futuris, de statuum mutationibus, & in locis determinatis, sicut visum est multoties, quod autem nobis videantur indeterminata, hoc ex nostra ignorantia prouenit: De secundo tam à D. Thoma magnificato nolo dicere quod miror, sed quod ego non recte intelligo, huiusmodi enim effectus & locutiones secundum ipsum fiunt ab intelligentijs quandoque bonis, quandoque malis, &

permissione diuina quandoque ab animabus humanis iam à corpore separatis: verum omnia talia non sunt tunc formæ illorum corporum siue animatorum quæ sentiuntur sic loqui, sunt ergo tantum motores, quare igitur intelligentiæ mouentes corpora cœlestia hoc facere non possunt; cum suis instrumentis, quæ tot ac tanta, faciunt psittacos, picas, coruos, merulas, &c. loqui: non video cur tam aperte ipse hæc negat, præsertim quoniã secundum ipsum quæst. 51. primæ part. secundæ ponit Angelum siue alium sonum facere per corpus aëreum condensatum & figuratum: modo corpora cœlestia per suas virtutes & coniunctiones stellarum hæc & multo maiora faciunt, quia & animalia faciunt, & stupenda, vt patet in lapidibus & herbis, quare & hæc; & confirmatur quoniam Conciliator in expositione 26. problematis vndecimæ particulæ problema est, cur aliqui cum statim nascuntur locuntur dicit, Haly Eberangel de natiuitatibus hæc scribit, rex noster vocauit nos, eo quod vna ex mulieribus suis peperit filium, & fuit ascendens 8. graduum libræ, terminus Mercurij, & in ipso fuerunt Iupiter, Venus, Mars, & Mercurius, & conuenit illic vna societas Astrologorum, quorum quilibet dixit suam opinionem, & ego tacui, tunc rex dixit mihi quid habes: cur non loqueris?

Cui respondi, date mihi terminum trium dierum, quia si filius vester transierit tertium diem erit de eo miraculum magnum, & cum natus compleuit 24. horas inæcepit loqui, & facere signa cum manu, & rex multum expauescit, vnde & ego dixi, possibile est quod dicat aliquam Prophetiam, & aliquod miraculum, & tunc cum rege fuimus ad puerum, & dixit puer; Ego sum natus infortunatus, & natus sum ad indicandam amissionem regni Agedeir, & destructionem gentis Almanni, hic statim cecidit & mortuus est, & compertum est vt dixit; modo iste puer vel locutus est per spiritum, vel ex se: non primum quia Haly per Astrologiam nesciuisset prædicere quæ dixit: Ergo ex se id est ab intrinseco, & non per cognitionem quam habuit ab aliquo homine: Ergo ex virtute intelligentiarum, & corporum cœlestium, quare & in alijs sic potest contingere: Quod si dicatur, omnis doctrina vel disciplina fit ex præexistente cognitione, huic dicitur quod ista non est doctrina, vel disciplina, neque cognitio propriè: Cuius signum esse potest, quod isti vates cum sunt extra furorem nihil recordantur, imò negant se illa dixisse, sed ab impetu cœlesti mouentur, quare Plato in Menone, & in plerisque alijs locis dicit, vates quamplurima vera nuntiant, nihil tamen eorum quæ lo-

quantur intelligunt, & lib. 30. problematum problemate 1. Sibilla, & Bacccha, & omnes qui diuino spiraculo instigati creduntur, impetu inducuntur: Conciliatorque ibi in expositione dicit: Ego audiui à fideli medico quod mulier quedam illiterata, dum esset melancholica Latinum loquebatur congruum, qua sanate euauit, quod esse non videtur nisi ex dispositione corporis cum motu astrorum: Ad tertium vero dicitur quod Peripatetici dicerent illas esse illusiones, sicut multi faciunt per alterationem aut medii, aut oculi, aut si fuit verum, non sumus in terminis, quia secludimus miracula: Quod autem ulterius adiungebatur de somniis, nos illa maiora concedimus, Auerroës enim qui non ponit animas multiplicari in capite de diuinatione somniorum illud abundè concedit. & Galenus qui animam putauit mortalem, imò multa in medicina habita sunt per somnia, verum hæc non arguunt animam immortalem simpliciter, sed Deos curare inferiora: quare & per signa in vigilia, & per somnia multa docent & prouident rebus humanis, sicut abundè ibi dicit Auerroës; quod autem dicitur de illis Arcadibus non est mirum, cum Plato 5. de repub. dicat, delinquentium in peregrinis Deus est vltor: quod autem de Pamphilo adducitur, ille Apologus est ad retrahendum ciues: Cur autem autem ali-

qui relinquuntur impuniti vel remunerati, aliqui verò è contrario, non est præsentis considerationis, & multa puerba & difficilia ibi tangit Commentator, quæ non sunt pro nostra intentione.
Ad sextam verò de Dæmoniacis potest per hæc quæ dicta sunt responsio patere: Nam omnes tales, aut atra bili vexantur, aut extasim patiuntur, aut morti proximi, alienique ab humanis cogitationibus: quos si ve quasi inanimati & irrationabiles fiât, propter quod motus cælestes recipere possunt, magisque aguntur & ducuntur ab impetu lymphatico, quam agant vel ducant: Cuius evidentissimum signum est, quoniam vt dicit Plato, & Aristoteles consentit, non intelligunt quæ dicunt: verum veluti bestia ab alio mouentur, vnde in proverbio est pueros & stultos prophetisfare, at sapietes & sui compotes ab huiusmodi alienos esse, neque de hoc aliquis mirari debet, quandoquidem Aristoteles 9. de hist. cap. 31. sic scribit tempore quo apud Pharsala hospites Medix perierat, eorui locis Athenarum Peloponensique defuerant, quasi sensum haberent aliquem quo inter se rerum euenta significarent & mouerentur, si enim coruitalia futura ex cælo senserunt, cur non & homines parum à coruis distantes, tum minimè habeant de intellectu: consideret igitur sic obiiiciens bestias à quibus & augures su-

munt sua præfagia: quod verò augurandi ars non sit penitus vana, Græcorum & Romanorum declarant historia: instituitque Plato lib. de legibus, in ciuitate rectè ordinata augurandi artem non esse prætermittendam: Aristoteles quoque 1. de hist. cap. 16 & 9. eiusdem cap. x. nonnulla commemorat de arte augurandi; Quod si aues, multaque ratione carentia indicare possunt ex cœlestium impressione, cur non & homines illis similes: quod etiam firmatur, quoniam aliter Astrologi tam certè iudicare non possent, sicuti visum est nisi virtutes cœlestes in hæc inferiora imprimerent: quod si aliquando mentiri videntur, hoc est quoniam vel imperiti sunt, vel non rectè genituram acceperunt, vel ex libero arbitrio dominante cœlestibus illud contingit.

Ad septimum verò dicitur quod minimè Aristoteles sensit animam post mortem remanere, verum oppositum: & ad illud 1. Ethic. satis patet cum dicat neque prodesse, neque nocere eis: cum nihil sint, sed tantum existimationi quæ de eis habetur, quale esse Homerus in mente habet, tale esse enim & mortui habent: Ad illud 2. œconom. dicitur quod vel à Diis mulieres illæ merita sunt in vita, non enim ibi dicitur post mortem vel si post mortem intelligitur hoc quantum ad existimationem quæ

habetur de eis, vel vt inducat alias mulieres ad consimilia opera.

Ad octauum vero & vltimum in quo dicebatur viros impuros, & flagitiosos, suorumque scelerum conscios, asserere animas mortales, & sanctos iustos mortales: Ad hoc dicitur quod neque vniuersaliter viri impuri ponunt mortalitatem, neque vniuersaliter temperati immortalitatem: Nam manifestè videmus multos prauos homines credere, verum ex passionibus seduci, multos etiam viros sanctos & iustos scimus mortalitatem animarum possuisse; Plato namque 1. de repub. dicit Simonidem Poëtam virum diuinum & optimum fuisse, qui tamen eam mortalem assererat: Homerus quoque vt Aristoteles 2. de anima refert, existimauit sensum ab intellectu non differre: quæ autem fuerit Homeri dignitas quis ignorat? Hippoc. quoque & Galen. viri doctissimi & optimi huius perhibentur opinionis; Alexander Aphrodisæus, magnus Alfarabius, Abubacher, Auempace, ex nostratibus quoque Plinius Secundus, Seneca, innumerique alij hoc sensere; Seneca namque lib. 7. Epistolarum ad Lucilium epist. 14. quæ incipit, longum mihi comitatum dederat mala valetudo, manifestè sciat in de consolatione ad Maritiam affirmat ipsam esse mortalem: multosque alios studiosos & viros doctissimos commemorat

eiusdem opinionis fuisse; Et hoc ideo quoniam
 solam virtutev existimauerunt esse
 felicitatem, vitiumm erò miseriam, cæ-
 teraque alia bona neglexerunt, nisi quan-
 tum virtuti deseruiunt, quæque virtuti ob-
 stant à seipsis eiecerunt; existimandumque
 est multos viros sensisse annam morta-
 lem, qui tamen scripserunt ipsam esse im-
 mortalem; sed hoc fecisse ex pronitate vi-
 rorum ad malum, qui parùm, aut nihil
 habent de intellectu, bonaque animi non
 cognoscentes, nec amantes, tantum cor-
 poralibus incumbunt! Quare huiusmodi
 ingenius necessè est eos sanare, sicut & me-
 dicus ad ægrum, & nutrix ad puerum ra-
 tione carentem se habent; per hæc (vt pu-
 to) & alia solui possunt: nam quod com-
 munitè dicitur, si anima est mortalis, ho-
 mo deberet totum se tradere voluptatibus
 corporalibus, omnia mala committere ad
 sui utilitatem, vanumque esset Deum co-
 lere, diuina honorare, preces ad Deum
 fundere, sacrificia facere, cæteraque hu-
 ius generis, satis responsio patet per ea
 quæ dicta sunt; nam cum naturaliter fe-
 licitas appetatur, & miseria fugiatur, &
 per dicta felicitas consistat in actu virtuo-
 so, miseria vero in actu vitioso, cum ex
 tota mente Deum colere, diuina honora-
 re, fundere ad Deum preces, sacrificare,
 sint actus maxime virtuosus, ideo debemus
 totis viribus inniti ad acquisitionem mis-

rum; è contra verò furta, rapinæ, homici-
 dia sunt vitia quæ faciunt transire ho-
 minem in bestiam, ideo ab iis abstinere
 debemus, & animaduertas quòd studiose
 operans, & non expectans præmium aliud
 à virtute, longè virtuosius & magis inge-
 nuè videtur operari quàm ille qui ultra
 virtutem præmium aliquod expectat, qui-
 que fugit vitium ob turpitudinem vitij,
 non ob formidinem pœnæ debitæ pro vi-
 tio magis laudandus videtur, quàm qui cui-
 tar vitium propter timorem pœnæ, iuxta
 illud, oderunt peccare boni virtutis amo-
 re, oderunt peccare mali formidine pœ-
 næ: Quare perfectius asserentes animam
 mortalem melius videntur saluare ratio-
 nem virtutis quàm asserentes ipsam im-
 mortalem, spes namque præmij, & pœ-
 næ timor, videntur seruitutem quan-
 dam importare, quæ rationi virtutis con-
 trariatur.

Pro complemento huius opinionis
 sciendum est, quòd quemadmodum doc-
 cet Aristoteles in libris de gener. anim.
 natura gradatim procedit & ordinatè, ita
 quòd non coniungit immediatè extre-
 mum extremo, sed extremum medio, vi-
 demus, enim inter herbas & arbores me-
 diare virgulta, inter vegetabilia & anim-
 alia esse animata immobilia, vt ostrea, &
 cætera eius generis, & sic ulterius ascen-
 dendo, quòd & beatus Dionysius cap. 7°

de diuinis nominibus insinuat cum dicit quod diuina sapientia coniungit fines superiorum principiis inferiorum, homo autem ut dictum est perfectissimum est animalium, quare cum inter materialia anima humana primum obtineat locum, coniungetur ergo cum immaterialibus mediaque est inter materialia & immaterialia, medium verò comparatum extremis dicitur alterum extremorum, quare immaterialibus comparata potest dici materialis, & respectu materialium immaterialis, neque tantum istas denominationes meretur. verum & de proprietatibus extremorum participat; nam viride comparatum albo non solum dicitur nigrum, verum & congregat visum sicut & nigrum, licet non tam intense, quare & anima humana habet de proprietatibus intelligentiarum, & habet de proprietatibus omnium materialium, quo fit ut quando exercet opera cum quibus conuenit cum intelligentiis, dicatur diuina & transmutari in Deo, quando verò exercet opera bestiarum dicitur transmutari in bestias, nam ex malitia dicitur serpens vel vulpes, ex crudelitate tigris &c. nihil enim est in mundo quod ex aliqua proprietate non possit conuenire ipsi homini: quapropter non immerito homo dictus est Microcosmus seu paruus mundus: grande igitur miraculum quidam dixerunt esse hominem, cum totus mundus sit, & in vnam

quamque naturam vertibilis, cum sibi data est potestas sequi quamcumque proprietatem rerum maluerit: Recte igitur apologisauerunt Antiqui cum dixerunt aliquos homines esse factos Deos, aliquos leones, aliquos lupos, aliquos aquilas, aliquos pisces, aliquos plantas, aliquos saxa &c. cum aliqui homines infecti sunt intellectum, aliqui sensum, aliqui vires vegetatiuæ &c. Qui cumque ergo præponunt voluptates corporales virtutibus moralibus, siue intellectiuis, magis faciunt bestiam quam Deum, qui diuitias magis aurum, quare illi bestia, isti infecti appellandi sunt non igitur existere anima mortali virtutes sunt spernendæ & voluptates prosequendæ: nisi malit aliquis esse bestia quam homo, & infectus quæ sensatus seu cognoscens: Scire tamè oportet quod quantumcunque homo sic de materiali & immateriali participet, tamen proprie dicitur immateriali participare, quia multum deficit ab immaterialitate, sed non proprie dicitur brutis & vegetabilibus participare, verum ea continere, nam infra immaterialia est & supra materialia quapropter non potest ad perfectionem immaterialium deuenire, vnde neque dii appellati sunt, sed diui vel diuini, verum nedum potest æquare se homo bestia, imò bestiam superare, nam quidam homines longe crudeliores quamcunque bestia existunt, dicente Aristotele
7. ethic. malus homo decies milles pe-

ior est bestia, & sicut dictum est de crudelitate, ita dicatur de reliquis vitijs : Cum itaque tam scdum sit vitium, tam iniqua sit hominis vitiosi vita, è contra verò de virtute, quis igitur existens etiam anima mortali magis eligeret vitium quam virtutem, nisi mallet esse bestia seu deterior bestia quam homo, quare &c.

In quo ponitur vltima conclusio in hac materia, qua sententia mea videtur indubie sustinenda.

CAPVT XV.

His itaque sic se habentibus, mihi (salua saniori sententia) in hac materia dicendum videtur, quòd quæstio de immortalitate animæ est neutrum problema, sicut etiam de mundi æternitate: mihi namque videtur quòd nullæ rationes naturales adduci possunt cogentes animam esse immortalem, minùsque probantes animam esse mortalem, sicut quamplures Doctores tenentes eam immortalem declarant; Quare nolui ponere responsiones ad alteram partem, cum alij ponant Et præcipue D. Thomas, luculenter, copiose & grauius; quapropter dicemus sicut Plato

x. de Legibus certificare de aliquo cum multi ambigunt solius est Dei, cum itaque tam illustres viri inter se ambigant, nisi per Deum hoc certificari posse existimo: non videtur autem esse decens, neque expediens hominem tali certitudine carere, si enim in hoc ambigeret incertas & sine fine aliquo actiones haberet, quandoquidem sine ignoto, & quæ ad ipsum finem sunt, ignota esse necesse est, vnde si anima est immortalis, terrena despicienda sunt, & æterna prosequenda: Ac si mortalis existat, contrarius modus prosequendus est, quod scilicet ab homine suos fines determinatos habent, quanto magis homo ipse, cum homo perfectissimus mortalium sit, solusque vt Plato in de Republica dicit, Deum colat, & iustitiam, quapropter dico quod ante donum vel aduentum gratiæ, multifariam per Prophetas, & bona supernaturalia hanc quæstionem Deus terminauit, vt manifestè per vetus Testamentum est videre, nouissime autem per Filium, quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & sæcula eam quæstionem dilucidauit sicut scribit Apostolus epist. ad Hebræos: Quod autem ille sit vere Dei Filius, verus Deus, & verus homo, aperitissime & sine dubio lumen Christiani nominis D. Thomas in primo contra Gentiles cap. 6. declarat, quæ Ioannes Scotus omnium sententia, mea subtilissimus, virque in pri-

mis Religiosissimus ad numerum octo-
narium redigens enumerat in prologo li-
bri sententiarum, etenim tam aperte illa octo
illud declarant, vt nisi mente priuatus aut
pertinax negare posset: Cum igitur ille
verus sit Deus ipse solus vere est lux per
quam omnia videntur, vt Ioannis 1. ipse-
que etiam solus est veritas per quam cæ-
tera vera sunt, vt Ioannis 14. ego lum via,
veritas, & vita, verum cum ipse manifesta-
uerit verbo, & opere animam esse immor-
talem, verbo quidem cum malis minatur
ignem æternum, bonis vero vitam æternam
promittit, dicit enim Venite benedi&ti Pa-
tris mei &c. & subsequitur, ite maledi-
cti in ignem æternum &c. opere vero cum
tertia die resurrexit: verum quanto lux
distat a lucido, & veritas à vero, & quanto
causa infinita est potior effectu finito, tanto
efficacius hoc demonstrat immortalitatem
animæ, quare si quæ rationes probare vi-
dentur mortalitatem animæ, sunt falsæ &
apparentes, cum prima lux, & prima veri-
tas ostendant oppositum, si quæ vero vi-
dentur probare eius immortalitatem, veræ
quidem sunt & lucidæ, sed non lux & veri-
tas, quare hæc sola via inconcussa & sta-
bilis est, cæteræ vero sunt fluctuantes: Præ-
terea omnis ars debet per propria & conue-
nientia arti procedere, aliter peccat & inarti-
ficiose procedit vt 1. post & ethic dicit Ari-
stoteles: sed animam esse immortalem est
articulus

articulus fidei, vt patet per symbolum Apo-
stolorum & Athanasij: Ergo probari de-
bet per propria fidei, medium autem
quo innititur fides est reuelatio, & scriptu-
ra Canonica: tantum verè & proprie per
hæc habet probari: Cæteræ vero rationes
sunt extraneæ, innitunturque medio non
probante quod incenditur: non igitur mi-
rum est si philosophi inter se discordant de
immortalitate animæ, cum argumentis
extraneis conclusioni, & fallacibus inni-
tantur: At omnes Christianicæ concordēs
cum per propria & infallibilia procedunt,
cum hæc non possint esse nisi secundum
vnum modum: Amplius qui infirmus est
sanitatem procurat, nemo autem sibi ipsi
sit medicus, quoniam & 3. polit. dicitur,
in proprijs nemo recte iudicat, cum in
passionibus sit, quærat igitur aliam, bonus
autem debet esse peritus in arte, & bono-
rum meorum, quoniam neque primum si-
ne secundo neque secundum sine primo
sufficiunt: sed (vt inquit Plato) veluti
distemperantia in humoribus est egritudo,
corporis, sic ignorantia est animi egritudo,
ignorans igitur an anima sit mortalis
necne, scientem & bonum quærat: duo
autem genera hominum profitentur hoc
scire, scilicet infideles, & Christianicæ,
multi verò infidelium viri doctissimi exi-
titerunt, at omnes fere maculatæ vitæ, vt
alia taceam saltem inanis gloriæ, solumque

naturalia quæ obscuram & infirmam cognitionem faciunt intellexerunt: At multæ Christianicæ nifallor non minus illis in naturalibus cognouere, ut Paulus, Dionysius, Basilus, Athanasius, Origenes, duo Gregorij Nazianzenus & Nyssenus, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius &c. præterquam quod naturalium cognitionem, diuinorum etiam habuerunt, quæ ut ait Hieronymus, hoc doctus Plato nesciuit, hoc eloquens Demosthenes: verum quis nisi insanus magis crederet infidelibus sic dispositis, quam Christianis tam bene dotatis; mihi quæ illud firmam fidem facit, quod Augustinus mea lætentia nulli in doctrina secundus, etenim minorem Platone & Aristotele non existimo, Christiani nominis primo iniuicus, tam integerrimæ vitæ factus, in fine de ciuitate Dei scribit tot se occulta fide vidisse miracula, quæ intemeratam, inuolabilem & firmissimam fidem ostendunt, Greg. quoque Papa cuius in doctrina & sanctitate conferendus, tot & tanta in Dialogis adducit ut omnis profusæ ambiguitas remoueat, quare indubie ipsam immortalem esse asserendum est: veram non ea via incendum est qua huius sæculi sapientes incesse-
runt: qui cum sapientes se dixerunt stulti facti sunt, quisquis enim hac via præcedet vix existimo semper incertus & vagus fluctuabit, vnde credo quod quantuncum-

que Plato tot ac tanta egregie scripserit de animorum immortalitate, firmitatem tamen non habuisse existimo, quod coniecturo ex fine Apologie, ibi. n. viderur sub dubio relinquere: In Timæo etiam cum de hoc sermonem habiturus esset dixit, satis sibi esse in re tam difficili verisimilia diceret, quare omnia eius dicta conferendo, mihi viderur magis opinando quam asserendo loqui, conatusque eius est ciues bonos facere non autem doctos: verum ut dicit D. Thomas secunda secundæ art. 3. quest. 1. cum opinione falsa fiat actus moralis: At via fidelium incedentes, stabiles, & inconcussi permanent, quod diuitiarum, honorum, voluptatum, & omnium mundanorum contemptus declarat, & demum corona Martirij quam ardentissime affectabant, affectatamque cum summa voluptate consequebantur.

Hæc itaque sunt quæ mihi in hac materia dicenda videntur: Semper tamen & in hoc, & in alijs subiiciendo sedi Apostolicæ quare, &c.

Finis impositus est huic tractatui per me Petrum filium Ionnis Nicolai Pomponatii de Mentua, die 24. mensis Septemb. Anno Christi 1516. Bononiæ Anno 4. Pontificatus Leonis 10. ad laudem indiuiduæ Trinitatis, &c.

R VI

793